

ДА ПРЕПОДАВАМЕ ИСТОРИЯТА НА КОМУНИЗМА

Методическо пособие за учители по история

**ДА ПРЕПОДАВАМЕ
ИСТОРИЯТА
НА КОМУНИЗМА**

*Методическо пособие за учители
по история*

Център „Хана Аренд“ - София

2013

ДА ПРЕПОДАВАМЕ ИСТОРИЯТА НА КОМУНИЗМА

Методическо пособие за учители по история

Редактори: Васил Къдринов, Ралука Гросеску

Превод: Мария Дерменджиева, Нели Арабаджиева

Художествено оформление и предпечат: Христо Грозев

Печат: AVTOPRINT

www.avtoprint.com

Българска, Издание I, 2013 г.

Издател: Фондация „Център Хана Аренд – София”

<http://www.hac.ekonet-bg.org/>

hannah.arendt.center.sofia@gmail.com

0889 032 954, 0878 201 863

Методическото пособие е съставено и отпечатано с помощта

на Фондация „Конрад Аденауер” и Европейски център за изследвания

Разпространява се безплатно

Съдържание

Въведение	5
Резултати от националното представително проучване „Образованието за комунистическия режим и европейските демократични ценности на младите хора в България днес“	7
Примери за добри практики в преподаването на историята на комунистическите режими и техните последствия в Източна Европа и бившия Съветски съюз.....	53
Информационни ресурси в Интернет	111
Филми за епохата на комунизма в България	112
Европейската съвест и тоталитаризма - Резолюция на Европейския парламент от 2 април 2009 г.....	113
Пражка декларация за европейската съвест и комунизма.....	118

ВЪВЕДЕНИЕ

Методическото пособие включва в първата си част резултати от националното представително проучване „Образованието за комунистическия режим и европейските демократични ценности на младите хора в България днес“, проведено през юни 2013 г. сред 1100 лица на възраст 15-35 години в цялата страна. Проучването е извършено от Националния център за изследване на общественото мнение НЦИОМ с подкрепата на Фондация „Конрад Аденауер“, Европейския център за изследвания, Брюксел и Център „Хана Аренд“, София. Въпросникът за изследването е разработен от Васил Къдринов в сътрудничество с Ангел Николов и Любомир Пожарлиев. Резултатите от изследването показват незадоволителните познания на младите хора и очертават предизвикателствата пред преподаването в българското училище на историята на комунистическия режим в България и другите тоталитарни и диктаторски режими на 20-ти век

Във втората част методическото пособие представя примери за добри практики в преподаването на историята на комунистическите режими и техните последици в Източна Европа и бившия Съветски съюз. С това изданието цели да подпомогне работата на специалистите в тази област, да подобри качеството при преподаването на темата за комунизма и да вдъхнови работещите в образователните институции и министерства, включително административни служители, учители, обучители на учители и всички други заинтересовани страни. Цел на изданието е също да улесни сътрудничеството и обмяната на опит между специалисти в областта на образованието.

То е резултат от международна конференция на тема: „Образование за човешките права чрез представяне на историята на комунистическите режими в Източна Европа и бившия Съветски съюз“, организирана в Букурещ през 2012 г. от Асоциация „Изследователски център за човешките права Респиро“, с подкрепата на Фондация „Сорос“ - Румъния. Събитието имаше за цел да даде платформа за обсъждане на предизвикателствата и възможностите за образование за човешките права през призмата на историята на близкото минало. Целите на семинара бяха, от една страна, да бъдат представени, тествани и подобрени вече съществуващите образователни инструменти в региона, а от друга страна - да се даде възможност за обмен на експертен опит, включително практики, които могат да бъдат приложени в други страни. Семинарът засегна и няколко допълнителни теми, сред които: настоящата ситуация в образованието по историята на комунизма в региона (учебни програми, учебници, подходи); методически предизвикателства на преподаването на история на комунизма; добри практики в преподаването на историята на комунизма (инструменти за

преподаване и учене в класната стая; професионално развитие на преподавателите и другите възрастни; извънкласни дейности).

Сборникът с добри практики е разработен от Асоциация „Изследователски център за човешките права Респиро“. Проектът е подкрепен от Фондация „Сорос“ – Румъния чрез програмата „Изток - изток“. Партньори на проекта са: Фондация Кавказки Институт, Армения; Център „Хана Арент“, София, България; Фондация „Хора в нужда“, Чешка Република; Фондация „Унитас“, Естония; Мемориал „Берлин-Хоеншънхаузен“, Германия; Международна комисия за оценка на престъпленията на нацисткия и съветския окупационни режими в Литва; Националната асоциация на младите историци в Молдова; Изследователски център за национално помирение, Словения.

Методическото пособие включва и:

- Европейската съвест и тоталитаризма - Резолюция на Европейския парламент от 2 април 2009 г.
- Пражка декларация за европейската съвест и комунизма

Пражката декларация за европейската съвест и комунизма е приета на 3 юни 2008 г., на международната конференция „За европейската съвест и комунизма“, свикана по инициатива на Вацлав Хавел. Конференцията се състои в Прага в Чешкия сенат от 2 до 3 юни и осъжда комунистическите жестокости и настоява националните парламенти на страните от Европа да признаят комунистическите престъпления срещу човечеството, както тези на нацизма. Взима се решение за обявяване на 23 август за Ден на възпоменание на жертвите на нацизма и комунизма, за основаване на Институт на европейската памет и съвест, както и се настоява страните да преразглеждат и коригират учебниците по история, така че децата да учат за престъпленията на комунизма така, като учат за нацизма.

С решение на Народното събрание от 18 септември 2008 г. Република България подкрепя декларацията.

За повече информация и въпроси във връзка с методическото пособие: 0889 032 954, 0878 201 863, e-mail: vkadrinov@gmail.com, Център „Хана Арент“, София

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ИЗУЧАВАНЕ НА ОБЩЕСТВЕНТО МНЕНИЕ

**НАЦИОНАЛНО ПРЕДСТАВИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ
ПО ПРОЕКТ:**

**“ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА КОМУНИСТИЧЕСКИЯ РЕЖИМ
И ЕВРОПЕЙСКИТЕ ДЕМОКРАТИЧНИ ЦЕННОСТИ НА
МЛАДИТЕ ХОРА В БЪЛГАРИЯ ДНЕС”**

ИЗСЛЕДВАНЕТО Е ПРОВЕДЕНО ПО МЕТОДА НА ПОЛУСТАНДАРТИЗИРАНОТО ИНТЕРВЮ,

В ПЕРИОДА 07–19 ЮНИ 2013 Г.

СРЕД 1100 ЛИЦА НА ВЪЗРАСТ 15-35 ГОДИНИ В ЦЯЛАТА СТРАНА

Изследването е национално представително, проведено по метода на полустандартизираното face-to-face интервю.

То е част от проекта „Образованието за комунистическия режим и европейските демократични ценности на младите хора в България днес“.

Подходът към темата включва:

- ✓ Тестови въпроси за знания (познаване или непознаване на факти и личности)
- ✓ Въпроси за оценка на събития и явления
- ✓ Социално-демографски въпроси

Едномерни разпределения на получените данни

Моля, посочете с кои държави граничи България ?	посочили вярно всички страни, с които граничи България	45,9%
	посочили вярно четири от страните, с които граничи България	26,4%
	посочили вярно три от страните, с които граничи България	10,2%
	посочили страни, с които България не граничи	5,1%
	посочили вярно две от страните, с които граничи България	4,3%
	посочили една страна, с която граничи България	1,3%
не знам	6,9%	
общо		100,0%

Моля, посочете в кой град се намира Европейският парламент?	Брюксел	59,5%
	Страсбург	5,5%
	други градове	3,7%
	Брюксел и Страсбург	0,5%
	не знам	30,8%
общо		100,0%

Управлението на кои страни, според вас, може да се определи като диктатура?	
Северна Корея (КНДР)	18,7%
Куба	9,3%
Турция	7,4%
Сирия	7,1%
Иран	6,3%
Либия	5,7%
Ирак	5,5%
Русия	5,5%
Китай	4,5%
Германия по време на Хитлер	3,1%
САЩ	1,8%
България	1,5%
Чили	1,1%
Великобритания	0,9%
Венецуела	0,8%
Южноафриканска република (ЮАР)	0,8%
Афганистан	0,7%
Обединени арабски емирства	0,6%
Южна Корея	0,6%
Виетнам	0,6%
Египет	0,5%
Япония	0,5%
Саудитска Арабия	0,5%
Италия	0,4%
Франция	0,3%
Палестина	0,3%
Израел	0,3%
Беларус	0,3%
Гърция	0,3%
Катар	0,3%
Косово	0,2%
Албания	0,2%
Ливан	0,2%
Македония	0,2%
Украйна	0,2%
Зимбабве	0,2%
Бразилия	0,2%
Румъния	0,2%
Пакистан	0,2%
Аржентина	0,1%
Кения	0,1%
Сомалия	0,1%
Унгария	0,1%
Белгия	0,1%
Мексико	0,1%
Филипини	0,1%
Казахстан	0,1%
Йемен	0,1%
Оман	0,1%
Сърбия	0,1%
не знам	47,2%
отговор не по същество	2,2%

Кои личности (съвременни или исторически), според вас, могат да бъдат наречени диктатори?	
Адолф Хитлер	34,2%
Йосиф Сталин	19,9%
Саддам Хюсеин	7,8%
Фидел Кастро	5,4%
Муамар Кадафи	5,3%
Тодор Живков	4,5%
Бенито Мусолини	3,3%
Аугусто Пиночет	3,1%
Бойко Борисов	2,1%
Реджеп Тайип Ердоган	2,1%
Владимир Илич Ленин	1,9%
Ким Чен Ир	1,8%
Владимир Путин	1,5%
Николае Чаушеску	1,2%
Ким Ир Сен	1,2%
Ким Чен Ун	1,1%
Уго Чавес	1,0%
Осама бин Ладен	0,7%
Мао Дзедун	0,7%
Йосип Броз Тито	0,6%
Волен Сидеров	0,5%
Георги Димитров	0,5%
Ахмед Доган	0,5%
Башар Асад	0,5%
Наполеон Бонапарт	0,4%
Уинстън Чърчил	0,3%
Леонид Брежнев	0,3%
Франсиско Франко	0,3%
Сергей Станишев	0,3%
Ангела Меркел	0,3%
Цветан Цветанов	0,2%
Иван Костов	0,2%
Елизабет II	0,2%
Че Гевара	0,2%
Джордж Буш	0,2%
Барак Обама	0,2%
Аятолах Хомейни	0,1%
Силвио Берлускони	0,1%
Маргарет Тачър	0,1%
Хосни Мубарак	0,1%
Александър Лукашенко	0,1%
Вълко Червенков	0,1%
Антон Югов	0,1%
Атила	0,1%
Слободан Милошевич	0,1%
Никита Хрушчов	0,1%
не знам/не мога да преценя	42,0%

Кои личности (съвременни или исторически), според вас, могат да бъдат наречени борци срещу диктатурата?

Васил Левски	7,1%
Че Гевара	6,2%
Желю Желев	2,5%
Христо Ботев	2,5%
Нелсън Мандела	2,5%
Александър Стамболийски	0,6%
Фидел Кастро	0,5%
Георги Димитров	0,5%
Мартин Лутър Кинг	0,5%
Волен Сидеров	0,4%
Георги Сава Раковски	0,4%
Георги Марков	0,4%
Петър Дертлиев	0,4%
Махатма Ганди	0,4%
Иван Вазов	0,3%
Никола Петков	0,3%
Уго Чавес	0,3%
Салвадор Алиенде	0,3%
Дилма Русеф	0,3%
Филип Димитров	0,3%
Капитан Петко войвода	0,2%
Джулиан Асанж	0,2%
Ахмед Доган	0,2%
Лютви Местан	0,2%
Лех Валенса	0,2%
Михаил Горбачов	0,2%
Петър Стоянов	0,2%
Мустафа Кемал Ататюрк	0,2%
Оскар Шиндлер	0,2%
Жана д'Арк	0,2%
Александър Солженицин	0,2%
Владимир Илич Ленин	0,2%
Владимир Путин	0,2%
Роналд Рейгън	0,2%
Стефан Караджа	0,1%
Брадли Манинг	0,1%
Джузепе Гарибалди	0,1%
Уинстън Чърчил	0,1%
Барак Обама	0,1%
Даниел Ортега	0,1%
Ема Голдман	0,1%
Джордж Оруел	0,1%
Сергей Станишев	0,1%
Касим Дал	0,1%
Андрей Сахаров	0,1%
Кимон Георгиев	0,1%
Георги Първанов	0,1%
Петър Слабаков	0,1%
Васил Коларов	0,1%
Гео Милев	0,1%
Радой Ралин	0,1%
Рахул Ганди	0,1%
Кофи Анан	0,1%
Лев Троцки	0,1%
Майкъл Джаксън	0,1%

Кои личности (съвременни или исторически), според вас, могат да бъдат наречени борци срещу диктатурата?	
Георги Бенковски	0,1%
Спартак	0,1%
Иван Тодоров – Горуня	0,1%
Анастасия Мозер	0,1%
Джордж Буш	0,1%
Леонид Брежнев	0,1%
Йосиф Сталин	0,1%
Блага Димитрова	0,1%
Хилари Клинтън	0,1%
Беназир Бхуту	0,1%
Мара Бунева	0,1%
Шарл дьо Гол	0,1%
Бойко Борисов	0,1%
Василий Зайцев	0,1%
Иван Костов	0,1%
не знам/не мога да преценя	77,1%
отговор не по същество	1,4%

	Политик	Учен	Спортист	Пред-приемач	Не знам нищо за него	общо
Какъв, според вас, е бил Вълко Червенков?	47,2%	1,3%	0,7%	0,7%	50,1%	100,0%
Какъв, според вас, е бил Йосиф Сталин?	75,5%	1,5%	0,1%	0,6%	22,3%	100,0%

В каква степен, според вас, всеки от следните известни българи е защитавал/защитава свободата и демокрацията?

	В голяма степен	В малка степен	Изобщо не е защитавал	Не мога да преценя	Не знам нищо за него	общо
Васил Левски	96,4%	,9%	,3%	1,0%	1,5%	100,0%
Александър Стамболийски	55,1%	13,8%	1,6%	14,2%	15,3%	100,0%
Александър Цанков	16,1%	9,0%	5,8%	22,2%	46,9%	100,0%
Никола Мушанов	7,4%	4,6%	2,8%	18,3%	66,9%	100,0%
Кимон Георгиев	8,5%	8,5%	5,8%	19,4%	57,7%	100,0%
Цар Борис III	36,0%	18,7%	13,6%	20,1%	11,5%	100,0%
Богдан Филов	9,5%	6,5%	5,6%	21,7%	56,7%	100,0%
Георги Димитров	29,3%	17,0%	15,1%	20,3%	18,4%	100,0%
Трайчо Костов	8,6%	9,5%	5,6%	21,4%	54,8%	100,0%
Никола Петков	20,8%	10,1%	2,3%	19,5%	47,4%	100,0%
Кръстьо Пастухов	3,5%	3,5%	1,0%	13,3%	78,6%	100,0%
Г.М.Димитров	13,9%	7,6%	3,5%	17,6%	57,4%	100,0%
Тодор Живков	17,5%	18,6%	36,5%	20,8%	6,5%	100,0%
Илия Минев	3,0%	2,7%	3,1%	11,2%	80,0%	100,0%
Желю Желев	47,5%	18,5%	6,2%	17,1%	10,8%	100,0%
Петър Дертлиев	19,5%	10,9%	3,6%	20,0%	45,9%	100,0%
Георги Първанов	30,5%	27,3%	17,4%	21,5%	3,4%	100,0%

Откъде се информирате за историята на България през XX век?	От учебниците по история	60,3%
	От документални филми	50,3%
	От Интернет	49,7%
	От учителите ми по история	47,9%
	От телевизионни предавания	46,3%
	От разкази на по-възрастни хора/ близки и познати	43,6%
	От игрални филми	36,5%
	От книги	29,3%
	От музеите	19,3%
	От вестниците	17,8%
От никъде/ не се интересувам от темата	10,7%	

Откъде се информирате за историята на света през XX век?	От учебниците по история	54,4%
	От Интернет	50,0%
	От документални филми	49,4%
	От телевизионни предавания	42,7%
	От учителите ми по история	41,4%
	От игрални филми	37,9%
	От разкази на по-възрастни хора/ близки и познати	35,0%
	От книги	26,8%
	От вестниците	16,5%
	От музеите	14,4%
От никъде/ не се интересувам от темата	12,3%	

Ако можехте да избирате, в кой от следните исторически периоди бихте искали да живеете:	По време на демокрацията след 1989 г.	30,8%
	По време на управлението на Тодор Живков	17,5%
	По време на управлението на цар Борис III	4,5%
	По време на управлението на цар Фердинанд I	2,6%
	Ако можех да избирам, нямаше да живея в България	21,9%
	Не мога да преценя	22,5%
общо		100,0%

По-скоро демократично и ли по-скоро недемократично, според Вас, е било управлението на България в периода 1944 – 1989 г.?	По-скоро демократично	14,1%
	По-скоро недемократично	51,8%
	Не мога да преценя	34,1%
общо		100,0%

Какви, според вас са били предимствата за обикновения човек от това, да живее по време на управлението на Тодор Живков?

хората са имали работа, професионална реализация	34,5%
сигурност, спокойствие, нормален живот	23,4%
финансова стабилност, постоянни доходи	13,7%
социални придобивки: безплатно образование и здравеопазване	10,9%
ниските цени на стоките и услугите	8,0%
равенството между хората	5,0%
българските стоки, всичко е било българско производство	0,4%
високият морал в обществото	0,4%
еднопартийният модел	0,2%
помощите от страна на Русия	0,1%
задължителната военна служба	0,1%
успехите на българския спорт	0,1%
младите не напусаха България	0,1%
няма предимства	10,5%
не мога да преценя	26,3%

Какви, според вас са били недостатъците за обикновения човек от това, да живее по време на управлението на Тодор Живков?

ограничаване на личните свободи на хората (свобода на словото, политически свободи, религиозните свободи, забрана на определена музика и др.)	31,2%
ограниченията на пътуванията зад граница	13,4%
липсата на разнообразие на стоки, труден достъп до коли и жилища	10,0%
еднопартиен модел, диктатура, облаги само за членовете на БКП и техните деца	6,4%
уравниловка, подтискане на частната инициатива, икономически ограничения, ниски заплати	3,6%
лошото отношение към етническите турци у нас, смяната на имената „възродителен процес“	1,0%
няма недостатъци	7,8%
не мога да преценя	41,6%

По-долу са изброени три двойки твърдения, отнасящи се за „Държавна сигурност“ през периода 1944 – 1989 г. Кое твърдение от всяка двойка е по-близо до вашето мнение?

„Държавна сигурност“ е служила на българските интереси	26,2%
„Държавна сигурност“ е служила на чужди интереси	30,2%
Не мога да преценя	43,6%
общо	100,0%

„Държавна сигурност“ е защитавала хората	13,6%
„Държавна сигурност“ е репресирала хората	44,6%
Не мога да преценя	41,7%
общо	100,0%

„Държавна сигурност“ е била по-скоро полезна	17,2%
Държавна сигурност“ е била по-скоро вредна	36,5%
Не мога да преценя	46,3%
общо	100,0%

С какви думи бихте определили Съветската армия, която в края на Втората световна война навлиза в България на 8-ми септември 1944 г.?	освободител, спасител, победител	33,5%
	поборител, окупатор, узурпатор, завоевател	8,8%
	характеристики за армията и епохата, без оценка на конкретното действие	5,2%
	политически интереси, стремеж за влияние в България	3,2%
	нито спасител, нито агресор	,3%
не мога да преценя	50,0%	

Защо, според вас, български войски навлизат в Чехословакия през 1968 г.?	За да окажат помощ на Чехословакия в борбата с „контрареволуцията“	11,3%
	За да окажат помощ в борбата с природно бедствие	1,5%
	Окупира Чехословакия, за да предотвратят излизането ѝ от съветския блок	22,5%
	Солидарност	0,1%
	Друго	0,3%
Не мога да преценя	64,5%	
общо	100,0%	

С какво свързвате остров Персин (Белене)	Концлагер (лагер за политически неблагонадеждни)	40,2%
	АЕЦ „Белене”, строителство на АЕЦ	14,6%
	географски определения (остров, природен парк, населено място)	2,5%
	емоционални определения (репресия, мъчение, ужас)	2,4%
	с БКП	0,3%
	не свързвам с нищо конкретно	39,9%
	отговори не по същество	0,2%
общо		100,0%

С какво свързвате ГУЛАГ	Концлагер в Русия	14,8%
	Търсачка в интернет (интернет портал)	3,1%
	емоционални определения (ужас, убийства, смърт)	2,2%
	не свързвам с нищо конкретно	79,2%
	отговори не по същество	0,7%
общо		100,0%

С какво свързвате Аушвиц/Освиенцим	Концлагер (лагер на смъртта, газови камери, лагер за евреи)	45,4%
	Хитлеристка Германия	3,1%
	емоционални определения (геноцид, убийства, изтезания, чудовищност, жестокост)	1,8%
	не свързвам с нищо конкретно	49,7%
общо		100,0%

С какво свързвате кариерата край Ловеч	Лагер, политически затвор	20,2%
	емоционални определения (мъчения, издевателства, геноцид)	2,4%
	не свързвам с нищо конкретно	76,3%
	отговори не по същество (мина, добив на въглища)	1,2%
общо		100,0%

С какво свързвате колективизацията	колектив, сдружаване, съюз	12,7%
	ТКЗС	9,9%
	одържавяване, национализация, изземване на земя и имущество	7,1%
	емоционални определения (комунизъм, комунистически терор)	3,3%
	не свързвам с нищо конкретно	66,3%
	отговори не по същество	0,7%
общо		100,0%

С какво свързвате Адолф Хитлер	фашизъм, нацизъм	25,5%
	диктатор, деспот, тиранин, убиец	24,9%
	Втора световна война, окупатор	10,7%
	Политик, канцлер, фюрер	9,9%
	концлагери, холокост, геноцид	6,6%
	маниак, психично болен, садист, психопат, луд	6,3%
	велик човек, идеалист, водач	0,8%
не свързвам с нищо конкретно	15,3%	
общо		100,0%

С какво свързвате горяните	съпротивително движение, борци срещу комунизма	6,4%
	партизани	1,5%
	емоционални определения (лоши хора, разбойници)	1,0%
	планински жители	1,0%
	не свързвам с нищо конкретно	87,6%
отговори не по същество	2,5%	
общо		100,0%

С какво свързвате холокоста	геноцид над евреите, репресия, избиване	39,6%
	концлагери, лагери на смъртта	2,8%
	Хитлер, нацизъм, Втора световна война	1,1%
	измислица	0,4%
	отговори не по същество	0,5%
не свързвам с нищо конкретно	55,5%	
общо		100,0%

С какво свързвате Пакта „Молотов – Рибентроп“	Договор за ненападение между Германия и Русия	7,2%
	Втора световна война	1,8%
	Разделянето на Полша на две части	1,1%
	емоционални определения (престъпление, трагедия)	0,4%
	не свързвам с нищо конкретно	88,2%
отговори не по същество (борба, анархизъм)	1,4%	
общо		100,0%

С какво свързвате БКП	Българска комунистическа партия (Партията, комунизъм)	61,8%
	БСП, социализъм	5,3%
	Тодор Живков (партията на Т. Живков)	5,2%
	емоционални определения (тоталитаризъм, диктатура, бедност)	4,2%
	Равенство, справедливост, по-добър живот	0,9%
не свързвам с нищо конкретно	22,6%	
общо		100,0%

С какво свързвате „Задочни репортажи за България“	радиопредавания („Свободна Европа“)	4,4%
	Заглавие на книга на Георги Марков	3,7%
	Георги Марков, писател	3,2%
	не свързвам с нищо конкретно	87,5%
	отговори не по същество	1,2%
общо		100,0%

С какво свързвате Чернобил	авария в АЕЦ	34,4%
	замърсяване с радиация, екологична катастрофа	26,6%
	АЕЦ	14,4%
	географско местоположение	1,5%
	емоционални определения (трагедия)	1,3%
	криене на информация за радиацията от Чернобил	0,2%
	Урок, за да не допуснем АЕЦ „Белене“	0,2%
	отговори не по същество	1,3%
не свързвам с нищо конкретно	20,2%	
общо		100,0%

С какво свързвате „Желязната завеса“	Граница между Изтока и Запада	14,1%
	разделение, разделяне	9,4%
	ограничения на информацията, информационно затъмнение	3,6%
	ограничения за пътуване	3,1%
	Емоционални определения (репресии, терор, конспирации)	2,7%
	речта на Чърчил	0,3%
	отговори не по същество	1,1%
	не свързвам с нищо конкретно	65,7%
общо		100,0%

С какво свързвате църквата „Света Неделя“, 1925 г.	атентат, опит за преврат	24,3%
	с храм в София, религия	4,5%
	географско местоположение	1,3%
	Емоционални определения	0,3%
	отговори не по същество	0,5%
	не свързвам с нищо конкретно	69,2%
общо		100,0%

С какво свързвате думата кулак	едър земевладелец, богат селянин, заможни селяни в Русия, противници на колективизацията	13,6%
	богаташ преди 9 IX 1944 г., противник на ТКЗС	3,1%
	негативни определения (експлоататор, враг на народа)	1,0%
	отговори не по същество	2,5%
	не свързвам с нищо конкретно	79,8%
общо		100,0%

С какво свързвате Берлинската стена	разделяне на Берлин, разделяне на Германия, граница между ГДР и ФРГ	42,0%
	разделена Европа, граница между демократичните и социалистическите държави в Европа	11,8%
	падането на комунизма	11,5%
	емоционални определения (война, страдание, смърт)	2,5%
	не свързвам с нищо конкретно	30,3%
	отговори не по същество	1,9%
общо		100,0%

С какво свързвате Девети септември	с комунизма, с идването на БКП на власт	25,6%
	с освобождението на България (от фашизма, от немска окупация)	24,8%
	с национален празник от миналото	7,8%
	с навлизането на съветската армия в България	2,5%
	емоционални определения: репресии, тъжна дата, поробване	2,4%
	С Тодор Живков	1,4%
	отговори не по същество	2,3%
	не свързвам с нищо конкретно	33,3%
общо		100,0%

С какво свързвате „Свободна Европа“	с радио (забранена радиостанция, която преди 1990 г.е била заглушавана)	34,3%
	с Европа без граници (свободно придвижване и възможност за възможност за работа в страните-членки на ЕС)	3,5%
	с демокрация и свобода на словото	2,5%
	емоционални определения	1,5%
	с Румяна Узунова	0,1%
	отговори не по същество	0,8%
	не свързвам с нищо конкретно	57,2%
общо		100,0%

С какво свързвате Трешанка	с концлагер (нацистки лагер на смъртта в Полша)	8,5%
	с убийството на повече от 10000 евреи в газовите камери	1,3%
	отговори не по същество (билка, местност, площад)	1,7%
	не свързвам с нищо конкретно	88,5%
общо		100,0%

С какво свързвате отряда „Антон Иванов“	партизански отряд	23,8%
	име на язовир	1,4%
	емоционални определения	0,8%
	не свързвам с нищо конкретно	73,7%
	отговори не по същество	0,3%
общо		100,0%

С какво свързвате Мара Рачева	жертва на комунистическия режим	1,3%
	партизанка	1,2%
	секретарка на Г.М.Димитров, убита зверски	0,9%
	не свързвам с нищо конкретно	95,3%
	отговори не по същество	1,4%
общо		100,0%

С какво свързвате профсъюз „Солидарност” (Полша)	прогресивна организация за борба за демокрация в Полша (обединени независими профсъюзи през 80-те години на XX век)	5,3%
	Лех Валенса (движение, партия на Лех Валенса)	4,6%
	първи бунт за премахване на комунизма и тоталитарния режим	3,7%
	не свързвам с нищо конкретно	85,5%
	отговори не по същество	0,9%
общо		100,0%

Каква, според вас, е причината за смъртта на Никола Петков?	Убийство	31,6%
	Болест	3,3%
	Инцидент	2,2%
	Самоубийство	1,4%
	Не знам	61,5%
общо		100,0%

Каква, според вас, е причината за смъртта на Георги Марков?	Убийство	42,5%
	Болест	3,8%
	Инцидент	1,5%
	Самоубийство	1,2%
	Не знам	51,1%
общо		100,0%

Какви хора, според вас, забогатяха през последните 23 години от 1989 г.?

мафиоти, мутри, престъпници, крадци, измамници, корумпирани	40,8%
политиците, държавниците, власт имащите, управляващите	36,5%
комунисти, хора от БКП, хора от ДС, ченгета, комунистическа върхушка	11,3%
инициативните, кадрните, умните, бизнесмените, предприемачите	9,9%
хитрите, тарикатите, наглите, безскрупулните	9,7%
групировките, олигарсите	6,2%
чалга певиците, силиконките	0,6%
съдии, адвокати, прокурори, магистрати	0,5%
свързаните с евреите и масоните	0,4%
реститутите	0,4%
земеделци и арендатори	0,4%
медиите	0,2%
лекарите	0,1%
не мога да преценя	14,3%

Кои са, според вас, основните човешки права?	право на живот, свобода и достойнство	46,8%
	свобода на словото/право на изразяване на мнение, свобода на съвестта	32,2%
	социални права – здравеопазване, образование, социална защита	17,3%
	право на труд/ работа	16,2%
	избирателни права, право на избор	15,0%
	равнопоставеност пред закона	9,4%
	право на защита	2,9%
	в България човек няма права	0,7%
	право на собственост	0,6%
	не мога да преценя	20,8%

Пол:	мъж	50,9%
	жена	49,1%
общо		100,0%

Възраст	от 15 до 18 г.	14,4%
	от 19 до 25 г.	34,0%
	от 26 до 30 г.	21,8%
	над 30 г.	29,8%
общо		100,0%

Образование:	Висше	23,3%
	Полувисше	2,3%
	Средно	52,9%
	Основно	18,0%
	По-ниско от основното	3,5%
общо		100,0%

Местоживеене:	София	16,6%
	град-областен център	36,5%
	град	23,6%
	село	23,3%
общо		100,0%

Вие сте:	българин	85,5%
	турчин	5,9%
	ром	7,2%
	друг етнос	1,4%
общо		100,0%

Къде учите?	гимназия	8,2%
	езикова гимназия	1,8%
	математическа гимназия	0,9%
	гимназия по изкуствата	0,3%
	професионална гимназия (техникум)	7,1%
	вечерно училище	0,2%
	университет	12,9%
	колеж	0,6%
	друго	0,8%
не уча	67,2%	
общо		100,0%

Къде работите?	В държавния сектор	11,0%
	В частния сектор	46,4%
	Безработен съм	14,6%
	Ученик	13,5%
	Студент	8,5%
	Друго	6,0%
общо		100,0%

Семейно положение:	Женен/омъжена	29,0%
	Живее на семейно начала без брак	12,9%
	Разведен/разведена	2,1%
	Вдoveц/вдовица	0,3%
	Неженен/неомъжена	55,7%
общо		100,0%

Имате ли деца?	Не	63,6%
	Да	36,4%
общо		100,0%

Колко деца имате?	1	61,1%
	2	31,7%
	3	5,6%
	4	0,8%
	5	0,5%
	7	0,3%
	общо	

Според вас родителите трябва да издържат детето си до навършване на следната възраст:	18	39,2%
	19	4,5%
	20	16,1%
	21	2,1%
	22	2,5%
	23	2,1%
	24	2,3%
	25	8,5%
	26	0,2%
	27	0,2%
	28	0,3%
	29	0,1%
	30	1,2%
	35	0,1%
	40	0,3%
	50	0,3%
	не мога да преценя	20,2%
	общо	

Какви чужди езици владеете?	Английски език	51,5%
	Руски език	15,3%
	Немски език	11,8%
	Турски език	7,5%
	Френски език	4,1%
	Испански език	2,6%
	Гръцки език	2,1%
	Италиански език	1,3%
	Да (без да посочва какъв език)	1,2%
	Сърбохърватски език	0,5%
	Румънски език	0,4%
	Нидерландски език	0,4%
	Японски език	0,3%
	Чешки език	0,3%
	Словенски език	0,2%
	Иврит	0,1%
	Македонски език	0,1%
	Датски език	0,1%
	Полски език	0,1%
	Арабски език	0,1%
Китайски език	0,1%	
Не	33,5%	

В таблицата са представени някои от автентичните отговори на респондентите, цитирани дословно

Отговорите са разпределени според пола на интервюираните като е отбелязана и тяхната възраст.

МЪЖ	ЖЕНА
ГУЛАГ	
Интернет търсачка (19 г., 17 г., 15 г., 22 г.), Интернет (27 г., 23 г, 32 г, 19 г, 29 г, 27 г.), справочник (25 г., 20 г.), беден човек (22 г.), гулаш (29 г.)	Интернет търсачка (21 г., 19 г., 18 г., 35 г., 25 г., 30 г., 27 г., 28 г.), информация (22 г., 15 г.) богат селянин, чорбаджии (16 г.), партийно движение (21 г.)
Аушвиц/Освиенцим	
полски убийства на противници на соца (28 г.), заведение за непослушни евреи и мюсюлмани (26 г.)	слаб (17 г.)
Кариерата край Ловеч	
крепост (24 г.), каолиново находище (25 г.), мина (16 г.), добив на лигнитни въглища (16 г.), смут (22 г.)	извличане на глина (27 г.), извличане на камъни (31 г.)
Горяните	
нещо в Русия (18 г.), руснаци (35 г., 27 г., 33 г., 18 г.), албанци (34 г., 28 г.), Сибир (32 г.), живеещи в горите (33 г., 23 г.), гилдия (33 г.), племена (27 г., 17 г.), боляри (32 г.), политици (22 г.), планинари (26 г.)	някакви партизани (25 г.), племе (29 г., 17 г.), човек в горите (26 г.), змейове (16 г.), турчета (35 г.), руски партизани (18 г.), богаташи (22 г.), заможни хора (27 г.), богати руски селяни (32 г.), лоши (35 г.), наказателни групировки (24 г.)
Пакта „Молотов – Рибентроп“	
протест (27 г.), краят на Втората световна война (33 г.)	окупирането на Испания (31 г.)
„Задочни репортажи за България“	
Световното първенство по футбол 1994г. (35 г.), олимпиадата 1980 г. (21 г.), репортажи на БКП (25 г.), “Открито” (32 г.), репортажи от чужбина (33 г.), предаване (26 г.)	решение в миналото (35 г.), телевизионно предаване (18 г.), документални филми (31 г.), репортажи от чужбина (25 г.), предаване (33 г.)
Кулак	
Ухо (33 г.)	природно бедствие (21 г.), каруцар (18 г.), шофьор (20 г.)

МЪЖ	ЖЕНА
Девети септември	
комунистическа инвазия (25 г.), ген. Гурко (27 г.), партизаните слизат от гората (33 г.), измишльотина (31 г.), хубав ден (35 г.), идват некадърници (30 г.), насилие (17 г.), освобождението на България от турско робство (17 г.)	рождения ден на Тодор Живков (34 г.), атентат над кулите близнаци в САЩ (18 г.), край (28 г.), (29 г.), манифестация (27 г.), просто дата (28 г.), ген.Гурко (20 г.), лагери (35 г.), Октомврийска революция (35 г.)
„Свободна Европа“	
Европейски съюз (34 г.) Свободно движение (16 г.), илюзия (24 г.), лъжа (26 г.), бъдеще (17 г.), 9 май (20 г.)	свободно движение (35 г.,27 г.), някаква партия (28 г.), хора, които знаят какво искат (18 г.), свободно пътуване (22 г.), свободни граници (22 г.), мечта (27 г.), Шенген (33 г.), Европейски съюз (34 г.), лозунг (27 г.)
Мара Рачева	
телевизионна водеща (24 г.)	артистка (25 г.), жената на Тодор Живков (35 г.), репортер (29 г.), писателка (27 г.)

Коментар на данните

Изследването е национално представително, проведено в периода 7 – 19 юни 2013 г. сред 1100 респонденти на възраст между 15 и 35 години по метода на полустандартизираното face-to-face интервю.

Изследването се провежда като част от проект „Образованието за комунистическия режим и европейските демократични ценности на младите хора в България днес“.

Подходът към темата включва:

- ✓ Тестови въпроси за знания (познаване или непознаване на факти и личности)
- ✓ Въпроси за оценка на събития и явления
- ✓ Социално-демографски въпроси

I. Основни характеристики на изследваната съвкупност

Извадката е национално представителна по следните социално-демографски признаци: пол, възраст и тип населено място.

Една трета от интервюираните учат (18% в гимназия, 13% - в университет, 2% - в колеж или друг тип учебно заведение). 14% от интервюираните на възраст между 15 и 18 години посочват, че не учат. Сред турците 5% посочват, че учат в университет, сред ромите, обхванати от изследването, няма нито един студент.

15% от изследваните са безработни. По-често без работа са младите хора от възрастовата група 19 – 25 години (всеки пети от тях), живеещите в малките градове и селата, респонденти с основно и по-ниско образование, турци и роми. Безработните сред младежите, които не владеят чужд език, са два пъти повече, отколкото сред тези, които владеят чужд език.

В частния сектор работят 46%, в държавния – 11%.¹

Сред заетите в частния сектор мъжете са повече в сравнение с жените, а в държавния сектор, обратно, жените са два пъти повече от мъжете. Най-

1. 5% от интервюираните учат и работят едновременно, затова сборът на процентите надхвърля 100.

много заети в частния бизнес има в столицата, а най-малко – в селата. Делът на заетите в държавния сектор е равномерно разпределен по тип населено място.

56% от участвалите в изследването младежи не са семейни. 29% са женени/омъжени, а 13% живеят на семейни начала без брак. Минимални са дяловете на разведените и овдовелите (съответно 2% и 0,3%).

36% от участвалите в изследването имат деца, останалите – не. Деца имат 84% от женените младежи и 58% от живеещите на семейни начала без брак.

От имащите деца 61% са с едно дете, 32% - с две деца, а останалите – с три и повече деца.

Две трети от изследваните заявяват, че владеят чужд език/езици, останалите – че не владеят чужд език. 39% от изследваните посочват, че владеят един чужд език, 22% - два чужди езика, а 6% - три и повече чужди езика.

По-често посочват, че не владеят чужд език, младите хора на възраст между 30 и 35 години (42% от тях), жителите на малките градове и селата, както и ромите.

17% от респондентите с висше образование посочват, че не владеят чужд език.

Най-често посочваният чужд език (от 52% от участниците) е английският. Следват руски език – 15%, немски език – 12%, турски език – 8%, френски език – 4% и испански език – 3%.

Три четвърти от посочилите английския език твърдят, че го владеят и писмено, и говоримо. При посочилите руски език този дял е 62%, при посочилите немски – 65%.

54% от владеещите турски език посочват, че го владеят само говоримо.

II. Тестови въпроси – географски факти

46% от участвалите в изследването посочват вярно и петте страни, с които България граничи. По-често от останалите правилен отговор на въпроса „Моля, посочете с кои държави граничи България?“ дават младежите на

възраст между 30 и 35 години, респондентите с висше образование, жителите на столицата, работещите в държавния сектор и студентите.

26% от интервюираните посочват вярно четири от страните, с които граничи България, а 10% посочват три страни. 5% от интервюираните са посочили страни, с които България не граничи, а 7% признават, че не знаят с кои държави граничи България.

31% от участвалите в изследването не знаят в кой град се намира Европейският парламент. По-често от останалите с „не знам“ отговарят младежите на възраст между 15 и 18 години, респонденти с основно и пониско образование, живеещите в селата, представителите на етническите малцинства и безработните. 43% от учениците посочват, че не знаят в кой град е седалището на Европарламента. 4% посочват грешни имена на градове.

Според 60% от интервюираните Европейският парламент засада в Брюксел, според 6% - в Страсбург. Едва 0,5% посочват и двата града едновременно.

III. Източници на информация за историята на България и на света през 20^{-ти} век

60% от участвалите в настоящото изследване млади хора твърдят, че за тях основен източник на информация за историята на България през 20^{-ти} век са учебниците по история. Най-често такъв отговор дават ученици (на възраст до 18 години) и живеещи в малките градове на страната. Това е и най-често посочваният отговор на въпроса за информационните източници за историята на България през 20^{-ти} век.

Половината от интервюираните млади хора посочват, че знанията им по съвременна българска история се формирани под влиянието и на документалните филми. Най-често това твърдят високообразовани респонденти и младежи, които живеят в столицата. Те очевидно търсят повече от един информационен източник (зададеният въпрос е множествен, предполага повече от един отговор).

Търсенето на автентична информационна база отличава предпочитанията на високообразованите младежи от останалите. Високообразованите млади

българи предпочитат документалните исторически свидетелства пред преразказа на фактите.

Висока е популярността сред младите хора и на Интернет като източник на информация за съвременната българска история. Сърфирането в Интернет е подчертано младежки тип информационно търсене, поради което е логично и по теми, свързани историята, интересът към информация да има своя Интернет канал. Интернет търсенето на факти от новата история е присъщо най-вече на младите на възраст между 19 и 25 години, на високообразованите респонденти, на живеещите в столицата и на заетите в държавния сектор.

48% от интервюираните се доверяват на своите учители по история, когато става дума за информация за българската история от 20^{-ти} век. Логично, такъв отговор дават предимно младите хора, които още не са завършили средното си образование.

Много силно е влиянието на телевизионните предавания върху формирането на историческата култура на младото българско поколение. Този източник на информация е посочен от 46% от респондентите, като това почесто са хора на възраст между 30 и 35 години, високообразовани респонденти и живеещи в столицата.

Фактор за формиране на исторически познания на младото поколение е и колективната и семейната памет на роднините и близките. 44% от респондентите твърдят, че принос към историческите им познания имат и разказите на по-възрастни близки и познати. Най-често посочват, че са научили исторически факти и събития от разкази на близки и познати младежите във възрастовата група от 19 до 25 години, живеещите в столицата млади хора и тези с висше образование.

Историческата тема е предмет на редица произведения на киноизкуството и по тази причина киното се оказва един от допълнителните източници на историческа информация за младите хора днес. Това посочват 37% от участвалите в изследването, като сред тях преобладават столичани и младежи с високо образование.

29% от интервюираните български младежи, предимно на възраст между 30 и 35 години и жители на столицата, научават факти и коментари за съвременната българска история от книги.

19% посочват, че историческите им познания са формираны и на основата на видяното в българските музеи. Този отговор се дава по-често от жени, както и от млади хора на възраст между 19 и 25 години, а също и от живеещи в столицата.

Профилът на хората, които ползват един и същ тип информационни източници показва ясно, че образованите млади жители на столицата имат сравнително по-широк информационен хоризонт от своите връстници в малките градове и в селата. Темата за историческите знания очевидно е поставена нееднозначно и в културните и битовите стереотипи на различните населени места. Нееднаква и нееднородна е и обкръжаващата среда, в която живеят младите хора, поради което са несъпоставими и познанията им. Достъпът до културни и исторически ценности също не е само предмет на личен интерес на младите хора. Историческата култура е плод на множество фактори, част от които са чисто обективни. Това прави задължително целенасоченото сериозно и задълбочено училищно обучение, както и пренасяне на историческата тематика в популярни сред младите хора комуникационни канали – Интернет, филми и медии.

11% от младите българи отговарят, че не се интересуват от историята на страната си от 20^{ти} век . Това твърдят нискообразовани младежи, жители на селата и представители на етническите малцинства.

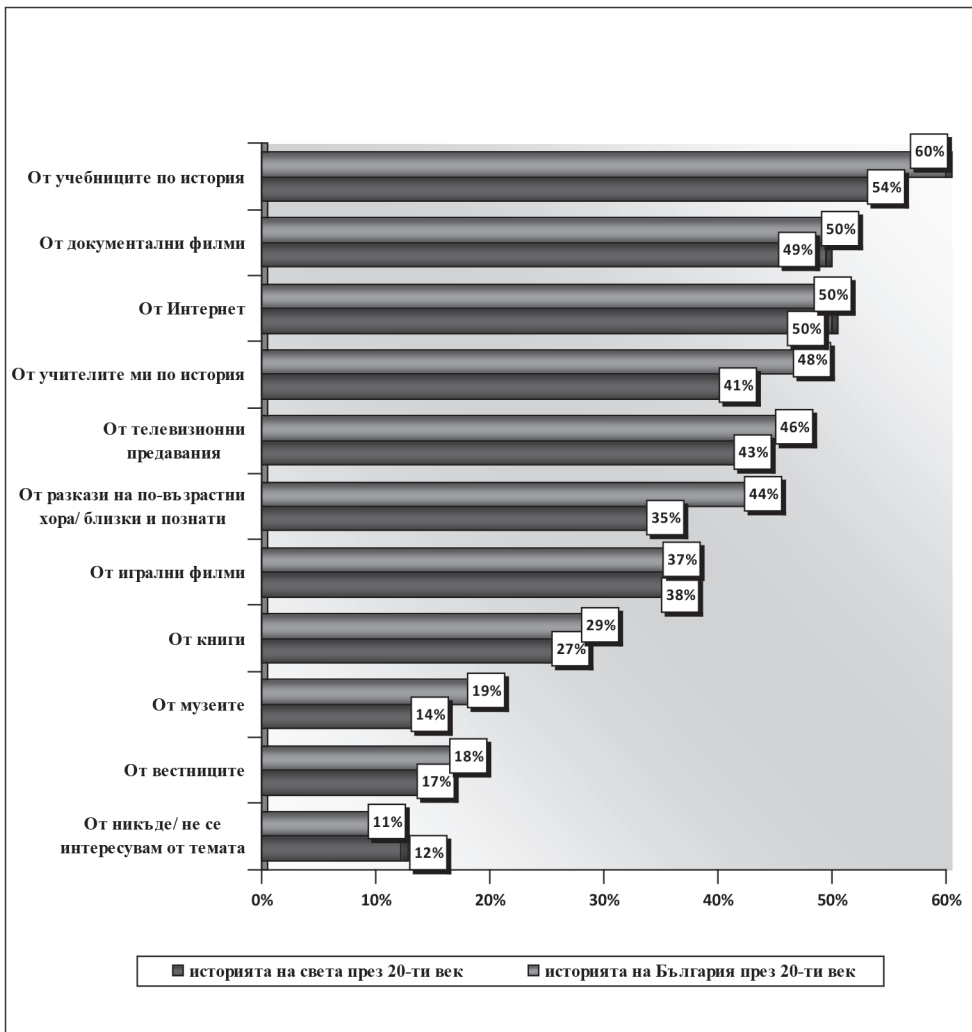
Докато учебниците по история са първостепенен фактор за формиране на знанията на младите хора за съвременната история, то когато става дума за информираност за световните исторически събития от 20^{ти} век, регистрираме равносилни по влияние няколко информационни източника – учебници по история, Интернет и документални филми. Половината младежи посочват приблизително в равна степен влиянието на тези информационни канали върху техните исторически знания за света от 20^{ти} век.

Най-младите участници в изследването (на възраст до 18 години) най-често се доверяват на учебниците по история (но те и по обективни причини най-често получават исторически знания на този етап от живота си в рамките на учебната програма). Младите на възраст между 19 и 25 години по-често от останалите се доверяват освен на учебниците си и на Интернет информацията. Хората между 26 и 30 години ползват като основни информационни канали Интернет, а документалните филми са предпочитан източник на информация за хората на възраст над 30 години. Високообразованите респонденти най-често посочват като основен източник на информация Интернет и документалните филми, а хората с ниско образование – учебниците по история.

Разказите на близки и познати по-често се оказват информационен източник за младите, когато става дума за българската история на 20^{ти} век и по-рядко, когато става дума за световната история. Игралните филми, обаче, са по-значим източник на информация за младите хора, когато става дума за световни събития от 20^{ти} век, в сравнение със събитията от съвременната българска история.

12% от младежите посочват, че не се интересуват от историята на света през 20^{ти} век и не търсят информация по темата. Това твърдят нискообразовани младежи, живеещи в селата и представители на етническите малцинства.

Източници на информация за историята на България и на света през 20-ти век

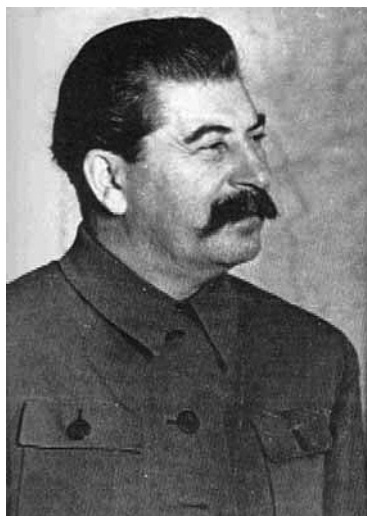
IV. Тестови въпроси – исторически личности

50% от интервюираните твърдят, че не знаят нищо за Вълко Червенков. По-често това са младежи на възраст между 15 и 18 години, респонденти с основно и по-ниско образование, живеещи в селата, представители на етническите малцинства, безработни и ученици.

47% от младежите посочват, че той е бил политик. Този отговор по-често дават младежи на възраст между 30 и 35 години, респонденти с висше образование и жители на столицата.

Липсват неверни представи за личността на Вълко Червенков – грешните отговори са под 3%.

Три четвърти (76%) от интервюираните знаят, че Йосиф Сталин е бил политик. Най-висок дял на верните отговори регистрираме сред респондентите с висше образование, сред възрастовата група 30 – 35 години, сред живеещите в София и сред студентите.

22% от участвалите в изследването твърдят, че не знаят нищо за Сталин. Сред младежите на възраст между 15 и 18 години този дял е 42%, сред респондентите с основно образование – 47%, а сред младежите, живеещи в селата – 38%.

V. Исторически и съвременни примери за диктатура и борба срещу диктатурата

Половината от интервюираните не посочват страни, чието управление може да се нарече диктатура. По-често отговори на този въпрос не дават най-младите на възраст между 15 и 18 години, респондентите с основно и по-ниско образование, живеещите в селата, представителите на малцинствата, безработните и учениците.

Останалите посочват общо 50 държави, като най-често срещаните отговори са: Северна Корея (КНДР) – 19%, Куба – 9%, Турция – 7%, Сирия – 7%, Иран – 6%, Либия – 6%, Ирак – 6%, Русия – 6% и Китай – 5%.

42% от участвалите в изследването не посочват име на съвременен или познат от историята диктатор. Останалите посочват общо 47 имена, като най-често това са Хитлер (според 34%), Сталин (според 20%) и Саддам Хюсеин (според 8%),

Може да се направи изводът, че младежите, които отговарят на тези въпроси, имат верни представи за диктаторските режими (особено съвременните), а за диктаторите – предимно в исторически план.

Значително повече младежи се затрудняват да посочат борци срещу диктатурата – 79%.

Останалите посочват общо 70 имена на съвременни или исторически личности. Дялове над 3% събират само две имена – на Васил Левски, посочен от 7%, и на Че Гевара, посочен от 6%.

VI. Представи за българи, които са защитавали/защитават свободата и демокрацията

В този въпрос бяха тествани 17 имена на известни българи – исторически и съвременни личности.

Най-известните от тестваните имена са Васил Левски, Георги Първанов и Тодор Живков.

Десет от тестваните имена са непознати за повече от 45% от интервюираните младежи. Това са: Илия Минев (80% не знаят нищо за него), Кръстьо Пастухов (79% не знаят нищо за него), Никола Мушанов (67% не знаят нищо за него), Кимон Георгиев (58% не знаят нищо за него), Г.М. Димитров (57% не знаят нищо за него), Богдан Филов (57% не знаят нищо за него), Трайчо Костов (55% не знаят нищо за него), Александър Цанков (47% не знаят нищо за него), Петър Дертлиев (46% не знаят нищо за него) и Никола Петков (45% не знаят нищо за него).

Най-изявен защитник на свободата и демокрацията е Васил Левски – според 96% от младежите.

На второ място е Александър Стамболийски, който е защитавал в голяма степен свободата и демокрацията според 55% от участвалите в изследването.

На трето място е Желю Желев, посочен от 48% от интервюираните младежи.

Цар Борис III като защитник на свободата и демокрацията посочват 36% от интервюираните.

Георги Първанов в голяма степен е защитавал свободата и демокрацията според 31% от респондентите. По-разпространено е това мнение сред симпатизантите на БСП и на ДПС.

29% от изследваните младежи посочват Георги Димитров като защитник на свободата и демокрацията. 55% от младежите, гласували за БСП, споделят това мнение.

37% от младежите смятат, че Тодор Живков не е защитавал свободата и демокрацията, също толкова са на мнение, че той е защитавал свободата и демокрацията в по-голяма или в по-малка степен, а 20% се въздържат от мнение за него. 38% от гласувалите за БСП са на мнение, че Живков е защитавал свободата и демокрацията в голяма степен.

VII. Асоциации, свързани с исторически понятия

На участвалите в изследването младежи бе дадена възможност да опишат със свои думи с какво свързват определени знакови понятия от българската и европейската история през двадесети век.

Бяха тествани общо 22 такива понятия – 10, свързани с българската история и 12, свързани с европейската и световната.

Сред понятията, свързани с българската история от XX век, най-познатото на съвременните български младежи е „БКП“ – 77% от тях посочват конкретни асоциации. Най-разпространеният отговор е „българска комунистическа

партия“, посочен от 62% от интервюираните. По 5% свързват понятието със социализъм и БСП, или с Тодор Живков. 4% посочват негативно обогрени емоционални определения (тоталитаризъм, диктатура, бедност). Едва 1% дават позитивни определения като равенство, справедливост, по-добър живот.

23% от участвалите в изследването не свързват с нищо конкретно абривиатурата БКП. По-често това са най-младите на възраст между 15 и 18 години, ниско образованите, живеещите в селата и представителите на малцинствата.

„Девети септември“ е свързан с конкретни представи от 64% от интервюираните младежи. Най-разпространените отговори са: „с комунизма, с идването на БКП на власт“ – според 26% и „с освобождението на България от фашизма, от немска окупация“ – според 25%. Двете интерпретации са еднакво верни, но противоположни по смисъл. По-изразително преобладават отговорите „с комунизма, с идването на БКП на власт“ сред хората на възраст между 30 и 35 години, сред високо образованите, столичаните и жителите на малките градове. Отговорите „с освобождението от фашизма“ преобладават сред ниско образованите, сред жителите на областните градове, сред безработните и сред ромите.

Според 8% от изследваните младежи девети септември е национален празник от миналото. Други 3% го свързват с навлизането на Съветската армия в България.

2% дават емоционални определения като: „репресии, тъжна дата, поробване“.

Остров Персин (Белене) буди асоциации сред 60% от интервюираните младежи. 40% го свързват с концлагер (лагер за политически неблагонадеждни). За 15% понятието е свързано със строителството на едноименната АЕЦ.

3% посочват чисто географски определения – остров, природен парк, населено място.

Емоционални определения като: „репресия, мъчение, ужас“ дават 2% от младежите.

40% от участвалите в изследването не свързват остров Белене с нищо

конкретно. По-често това са най-младите участници в изследването (на възраст между 15 и 18 години), нискообразованите, жителите на селата и представителите на малцинствата.

Тези три понятия от българската история са най-разпознаваемите от всички, тествани в изследването.

При останалите седем непознаването („не свързвам с нищо конкретно“) преобладава.

Най-непознато за младежите, участвали в изследването, е името на Мара Рачева – 97% не свързват името ѝ с нищо конкретно.

90% от младите хора нямат представа какви са били горяните, а 4% дават неверни отговори. Верни отговори (съпротивително движение, борци срещу комунизма) дават 6% от интервюираните. По-често това са младежи с висше образование и живеещи в столицата.

89% от участвалите в изследването не свързват с нищо конкретно „Задочни репортажи за България“. Останалите дават верни отговори – предаване на радио „Свободна Европа, заглавие на книга, с писателя Георги Марков. Верни отговори по-често дават младежите на възраст между 26 и 35 години, респондентите с висше образование и жителите на София.

78% от младите хора, участвали в изследването, не посочват конкретни асоциации, свързани с кариерата край Ловеч.

Верен отговор – лагер, политически затвор дават 20% от респондентите. Младите хора от най-високата възрастова група, столичаните и високо образованите по-често от останалите отговарят вярно.

2,4% дават емоционално обогрени определения – мъчения, издевателства, геноцид.

74% от интервюираните млади хора не посочват конкретни асоциации, свързани с отряда „Антон Иванов“.

24% посочват, че свързват наименованието с партизански отряд. По-често това са млади на възраст между 30 и 35 години, високо образовани и живеещи в малките градове. Симпатизантите на ГЕРБ и на БСП по-често от

останалите дават верен отговор на този въпрос.

70% от интервюираните не свързват с нищо конкретно “църквата Света Неделя 1925 г.". Неточни отговори дават 6% от участвалите в изследването (църква, религия, географско местоположение).

24% дават верен отговор – „атентат, опит за преврат, първият атентат в България и др.“ по-често това са интервюираните на възраст между 30 и 35 години, респонденти с висше образование и жители на столицата.

Две трети от интервюираните младежи не свързват с нищо конкретно думата „колективизация“. Нещо повече – други 13% неправилно я асоциират с „колектив, съюз, сдружаване“.

Верни определения – ТКЗС, одържавяване, изземване на земя и имущество – дават 17% от младежите. 3% посочват емоционални определения като „комунизъм, комунистически терор“.

Сред понятията, свързани с европейската и световната история от XX век, най-познато на съвременните български младежи е името на Адолф Хитлер – 85% от тях посочват конкретни асоциации, свързани с него.

Най-разпространените определения са: „фашизъм, нацизъм“ – посочени от 26% от интервюираните, и „диктатор, деспот, тиранин, убиец“, посочени от 25%. Други 11% свързват името на Хитлер с Втората световна война, 10% го определят като „политик, канцлер, фюрер“, 7% го свързват с концлагери, холокост и геноцид, 6% го наричат „маниак, психично болен, психопат, садист, луд“. Едва 0,8% дават позитивни определения за Хитлер като „велик човек, идеалист, водач“.

78% от интервюираните младежи посочват конкретни асоциации, свързани с Чернобил. Най-честите определения са „авария в АЕЦ“, посочено от 34% от участвалите в изследването, и „замърсяване с радиация, екологична катастрофа“, посочени от 27%. По-неутралното отношение включва отговори „АЕЦ“ – 14% от интервюираните и географско местоположение – 2%. Други 2% дават емоционални определения – „трагедия“, „криене на информация“, „урок, за да не допуснем АЕЦ „Белене“.

44% от младежите на възраст между 15 и 18 години не свързват с нищо конкретно думата Чернобил. Делът на неинформирани намалжава пропорционално с нарастване на възрастта като в най-високата възрастова група достига 10%.

Най-високи дялове на неинформирани регистрираме в социално-демографските групи, при които установяваме липса на представи за историческите събития в България през XX век – респондентите с основно и по-ниско образование, жителите на селата и представителите на етническите малцинства.

Берлинската стена като историческо понятие е позната на 68% от интервюираните младежи. 42% от тях я свързват с разделянето на Берлин и на Германия, с граница между Източна и Западна Германия.

12% посочват разделението на Европа за тях Берлинската стена е граница между демократичните и социалистическите държави в Европа. Други 12% свързват Берлинската стена с падането на комунизма. 3% от интервюираните дават емоционални определения като „война, страдание, смърт“.

32% от участвалите в изследването не свързват с нищо конкретно Берлинската стена. По-често това са най-младите участници (55% от тях), ниско образованите, живеещите в селата и етническите малцинства.

Половината от изследваните младежи имат представи, свързани с Аушвиц/Освиенцим, останалите – не.

Сред посочилите конкретни представи доминира „концлагер, лагер на смъртта, лагер за евреи, газови камери) – 45% дават такива отговори.

3% от интервюираните млади хора асоциират Аушвиц/Освиенцим с

хитлеристка Германия, а 2% дават емоционални определения като: „геноцид, убийства, изтезания, чудовищност, жестокост“.

Отново най-младите участници в изследването не свързват с нищо конкретно Аушвиц/Освиенцим – 70% от тях. Другите слабо информирани социално-демографски групи са посочваните многократно ниско образовани, живеещи в селата и младежи от турски и ромски произход.

С нарастване на възрастта на изследваните младежи намалява делът на онези, които нямат конкретни представи по въпроса.

Тези четири понятия от европейската и световната история са най-разпознаваемите от всички, тествани в изследването.

При останалите осем непознаването („не свързвам с нищо конкретно“) преобладава.

Най-непознати за изследваните младежи са пактът „Молотов – Рибентроп“ и Треблинка – за 90% от тях.

Висок дял непознаване регистрираме и за профсъюз „Солидарност“ (Полша) – 86% от младите хора не знаят нищо конкретно за тази организация.

Според 5% „Солидарност“ е прогресивна организация за борба за демокрация в Полша (обединени независими профсъюзи през 80^{те} години на ХХ в.). Други 5% свързват „Солидарност“ с Лех Валенса – „партия, движение на Лех Валенса“. Според 4% „Солидарност“ е първият бунт за премахване на комунизма и тоталитарния режим.

82% от младите хора не свързват с нищо думата „кулак“.

Посочените асоциации с думата са:

- ✓ Според 14% - едър земевладелец, богат селянин, заможни селяни

в Русия, противници на колективизацията

- ✓ Според 3% - богаташ преди 9 септември 1944 г., противник на ТКЗС
- ✓ Според 1% - експлоататор, враг на народа (негативни определения).

Верни отговори на въпроса дават по-често респонденти на възраст между 30 и 35 години, високо образование и столичани.

80% от интервюираните не свързват с нищо конкретно понятието ГУЛАГ.

Сред посочващите отговор 15% твърдят, че това е концлагер в Русия, според 3% - търсачка в Интернет. 2% дават емоционални определения като „ужас, убийства, смърт“.

По-информирани за ГУЛАГ са респондентите с висше образование и живеещите в София.

67% от младежите, участвали в изследването, не знаят нищо за Желязната завеса.

Асоциациите, които се посочват най-често, са:

- ✓ Граница между Изтока и Запада – според 14%
- ✓ Разделяне, разделение – според 9%
- ✓ Органичения на информацията, информационно затъмнение – 4%

- ✓ Органичения за пътуване – 3%
- ✓ Емоционални определения (репресии, терор, конспирации) – 3%

Верни асоциации по-често посочват младежите на възраст между 30 и 35 години, висшистите,

жителите на столицата и на малките градове.

58% от респондентите не свързват с нищо конкретно „Свободна Европа“.

Сред посочваните конкретни асоциации най-разпространената е „с радио (забранена, заглушавана радиостанция до 1990 г.)“ – според 34%. С демокрацията и свободата на словото – свързват „Свободна Европа“ 3% от интервюираните, а 4% - с „Европа без граници, свободно движение на хора, възможност за работа“.

По-често верни отговори дават младите хора на възраст между 30 и 35 години, респондентите с висше образование, живеещите в столицата и градовете областни центрове.

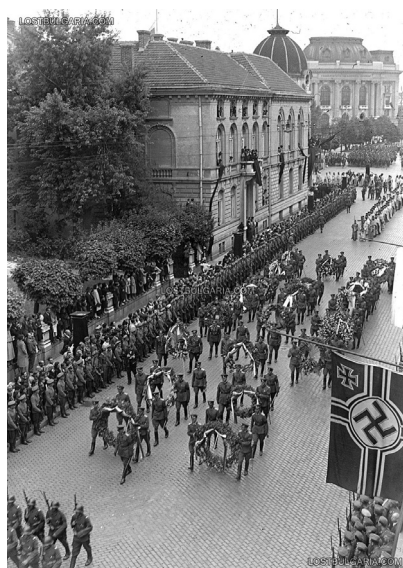
56% от изследваните младежи не свързват с нищо конкретно Холокоста.

Верен отговор дават останалите респонденти, като 40% посочват, че това е „геноцид над евреите, репресия, избиване“. Според 3% Холокостът се свързва с лагерите на смъртта и концлагерите, а 1%

- с Хитлер, нацизма и Втората световна война.

За пореден път най-точно информирани са младите хора на възраст 30 – 35 години, висшистите и столичани.

Сред най-младите на възраст между 15 и 18 години 81% не свързват с нищо конкретно понятието „Холокост“.

VIII. Общи представи на младите хора за основните човешки права

47% от интервюираните млади хора са на мнение, че основното човешко право е „правото на живот, свобода и достойнство на личността“. Важно е уточнението, че именно такава е дефиницията на самите интервюирани. Най-често такъв е отговорът на респонденти на възраст между 30 и 35 години, от висшисти, както и от жители на столицата.

Една трета от интервюираните посочват, че свободата на словото и съвестта, както и свободното изразяване на мнение са основните човешки права. Този отговор по-често от останалите дават хората на възраст между 26 и 30 години, респонденти с високо образование, както и жителите на градовете-областни центрове.

17% от младите българи посочват като основни човешки права социалните права на човека – правото на здравеопазване, на образование и на социална защита. На тези права поставят акцент най-често младите хора на възраст между 30 и 35 години, в равна степен респондентите с високо и с най-ниско образование, жителите на селата и младежите, които принадлежат към малцинствата.

Доколкото темата за младежката безработица е една от основните, които вълнуват младите хора у нас, то напълно обяснимо е, че сред най-често посочваните основни човешки права е правото на труд и работа, посочено от 16% от младите хора. Това са предимно респонденти на възраст между 30 и 35 години, жители на малките градове (където се предполага, че и проблемът с безработицата е хроничен и по-трудно разрешим) и представители на етническите малцинства.

Правото на избор и в частност на политически избор (избирателното право) е признато като основно човешко право от 15% от участвалите в настоящото проучване. Това човешко право се споменава най-често от младежите, живеещи в столицата, както и от интервюираните, заети в държавния сектор.

Изследването ясно показва, че младите хора дефинират основните

човешки права и водейки се от много силната си потребност от справедливост. Неслучайно 9% от тях директно отговарят, че равенството пред закона е едно от основните човешки права. Подобно е мнението на високообразованите респонденти, както и младите хора, които живеят в столицата и в големите градове на страната.

От данните, получени в отговор на въпроса: „Кои са, според вас, основните човешки права?“, се вижда, че има информирано и неинформирано обществено мнение. Най-широки и мащабни са представите на жителите на столицата и на големите градове, притежаващи средно и по-високо образование. Нещо повече, именно тези младежи поставят акцент на глобалния и ценностен аспект на човешките права – свобода на волеизявление и съвест, човешко достойнство и т.н.

Тъкмо напротив, бедните и нискообразовани младежи, както и живеещите в малките населени места акцентират на социалната защита и на правото на труд.

Представителите на малцинствените общности и най-младите респонденти, по-често от останалите поставят акцент върху социалната защита.

Така, по естествен начин, подобни отговори подсказват, че съзнанието за права на личността особено при нискообразованите, безработните и бедните младежи е ни повече, ни по-малко продукт на бита и на индивидуалния статус на младия човек.

Една пета от младите българи, участвали в настоящото изследване, не са наемат да посочат кои са основните човешки права. Сред тях преобладават най-младите респонденти (на възраст от 15 до 18 години), интервюираните младежи с основно и по-ниско образование, живеещите в селата, както и представителите на малцинствата.

IX. Историческите периоди в представите на младите хора

Много интересни и показателни в ценностен план са отговорите на въпроса: “Ако можехте да избирате, в кой от следните исторически периоди бихте искали да живеете в България?”. Въпросът е закрит, а на младите хора са

предлагани няколко конкретни отговора, от които те избират само един.

31% от участвалите в настоящото проучване младежи посочват, че биха избрали да живеят във времето след началото на демократичните промени, т.е. след ноември 1989 г. Най-често такъв отговор дават младите на възраст между 26 и 30 години, високообразованите респонденти, живеещите в столицата и заетите в частния сектор.

18% обаче твърдят, че биха избрали да живеят във времето на Тодор Живков. Интересен е профилът на младежите, дали подобен отговор. Това са хора на възраст между 30 и 35 години, с ниско образование, живеещи в селата, роми и безработни младежи. Очевидно за тези млади хора времето на Тодор Живков е белязано от ореол на сигурност и спокойствие, работа и препитание за всеки,.

5% от интервюираните се връщат назад във времето и биха избрали да живеят по време на управлението на цар Борис III. Този отговор почти изглежда като екзотика и е предпочитан от високообразовани млади и жители на столицата.

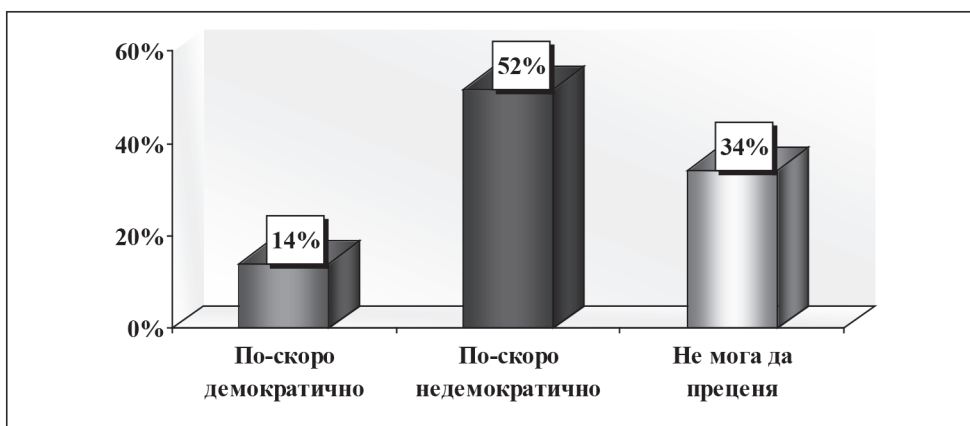
3% от респондентите, ако можеха да избират, биха искали да живеят по време на управлението на цар Фердинанд I.

22% от младежите не дават отговор по същество и твърдят, че ако имаха какъвто и да е избор, те не искат да живеят в България изобщо, независимо за кой период от нейната история става дума. Очевидно идеята да им се даде възможност да избират епоха, в която биха живели, не проработва дори игрово при тези млади хора, които намират за нужно да отговорят, че не желаят да живеят в България. Този отговор дават най-младите участници в изследването – на възраст до 18 години, нискообразовани респонденти и представители на етническите малцинства.

Вторичният анализ на данните от изследването показва, че 40% от младите българи, които искат да живеят (ако можеха да избират) във времето на Тодор Живков са убедени, че неговото управление е било по-скоро демократично.

Като цяло, обаче, едва според 14% от българските младежи на възраст между 15 и 35 години управлението на Тодор Живков би могло да се нарича демократично. 52% от днешните млади го определят като недемократично.

По-скоро демократично или по-скоро недемократично, според Вас, е било управлението на България в периода 1944 – 1989 г.?

Хората на възраст над 30 години, които имат някакви, дори минимални спомени от това време, по-често от останалите млади наричат управлението на Тодор Живков по-скоро недемократично. Такова е и преобладаващото мнение на интервюираните със средно и по-високо образование, така мислят и по-голямата част от столичните младежи.

Управлението на Тодор Живков е възприемано като по-скоро демократично от хората с основно и по-ниско образование, от жителите на селата и от ромите.

Единствените социално-демографски групи, в които преобладава мнението, че управлението в периода 1944 – 1989 г. е било по-скоро демократично, са хора с образование по-ниско от основното и роми.

Х. Предимствата и недостатъците на управлението на Тодор Живков

Запитани за предимствата и недостатъците на това един обикновен човек да живее по времето на Тодор Живков, младежите като че ли са по-

наясно с плюсовете, отколкото с минусите на това управление.

26% от интервюираните не знаят какви са предимствата да живееш при управлението на Тодор Живков, а почти двойно повече (42%) не могат да отговорят на въпроса какви са недостатъците да живееш в този исторически период.

Без информация относно предимствата на живота при управлението на Тодор Живков определено са най-младите българи (на възраст до 18 години), както и респондентите с основно и с по-ниско от основното образование.

Същите социално-демографски групи най-често твърдят, че не знаят и какви са недостатъците на живота под управлението на Тодор Живков. Това показва, че най-младите, както и необразованите младежи в еднаква степен нямат впечатления и не се ангажират с мнение за периода на управлението на Тодор Живков. Очевидно тези млади хора, освен, че не са съвременници на управлението на Тодор Живков, не се чувстват и достатъчно образовани и компетентни да отговорят на поставените въпроси за това управление.

В отговорите на младите хора по въпроса за плюсовете и минусите за обикновения човек да живее по времето на Тодор Живков преобладават натрупвания в отговорите за плюсовете. Това означава, че въпреки че като цяло управлението е възприемано като недемократично, придобивките на онова време не са забравени и впечатляват и до днес младите хора.

Една трета от младите българи са убедени, че хората по времето на Тодор Живков са имали работа и професионална реализация. Това твърдят най-често младите на възраст между 26 и 35 години, високообразованите респонденти, живеещите в големите градове и селата, заетите в държавния сектор и представителите на етническите малцинства. Този профил на оценката подсказва, че мнението е масово и не особено подвластно на личния стандарт. Очевидно споменатите групи млади хора възпроизвеждат стереотипи на оценките за недалечното ни минало, битуващи в техните среди.

Една четвърт от участвалите в настоящото изследване определят времето до 1989 г. като спокойно, сигурно и гарантиращо нормален живот за

обикновените хора. Безспорно на подобна оценка следва да се гледа и като на контрапункт на една от доминиращите оценки за съвременността, където животът е определян като несигурен, без социални гаранции за оцеляване и без достатъчна защита срещу битовата престъпност.

Неизменна част от чувството за несигурност е липсата на финансови средства. Затова 14% от младите отделят специално внимание на това, че в недалечното ни минало едва ли са липсвали основни средства за живот на младите хора. Това твърдят по-често от останалите младите на възраст между 30 и 35 години, както и младежите от турски произход.

Безплатното образование и безплатното здравеопазване е сочено като предимство на времето преди 1989 година от 11% от интервюираните. Акцент на социалните придобивки от времето на социализма поставят отново хората на възраст между 30 и 35 години, както и жителите на градовете-областни центрове.

8% от интервюираните споменават ниските цени на стоките и услугите. Като цяло, може да се обобща, че младите хора имат съзнанието, че макар и не висок, стандартът на живот е бил приличен и то за повечето хора.

51% от младежите са категорични, че ограничаването на личните свободи по времето на управлението на Тодор Живков е основен недостатък от гледна точка на живота на обикновения човек. В това число младите включват както липсата на свобода на свободно движение, така и липсата на политическа свобода, на религиозна свобода, на свобода на словото, на свобода всеки да слуша музиката, която харесва и т.н. Това се твърди по-често от хора, които са в горната граница на младежката възраст и очевидно имат известен личен опит и възприятия от онзи период. Високообразованите респонденти и жителите на София също поставят акцент на ограничаване на различните свободи в периода на управлението на Тодор Живков.

В битов план ограниченията и недостатъците се свеждат до липсата на разнообразни стоки за потребление, както и до труден достъп до коли и жилища. 4% от интервюираните са на мнение, че е потискана частната инициатива, а 1% твърдят, че през това време е имало етническа дискриминация.

Младите, които симпатизират на БСП, по-често от останалите младежи твърдят, че времето на управление на Тодор Живков не е белязано от никакви съществени недостатъци.

XI. Представите на младите хора за Държавна сигурност

Много интересен въпрос, свързан с преоценката на тоталитарното управление, се отнася до представите, които днешните млади хора имат за ролята и функциите на Държавна сигурност.

Над 40% от съвременните млади хора у нас не се наемат да дават мнение за Държавна сигурност и вероятно нямат достатъчно информация, а и едва ли се интересуват от миналото на тази институция.

Карикатура на Иван Кутузов

По-слаб интерес към Държавна сигурност и съответно по-малко информирани са младите жени, интервюираните на възраст до 18 години, хората с основно и по-ниско образование, живеещите в селата, както и представителите на етническите малцинства.

Сред младите българи, които се наемат да дават мнение за ролята и функциите на Държавна сигурност, преобладаващият образ на институцията е като за репресивна и вредна.

45% от интервюираните младежи твърдят, че ДС е репресирала хората, а три пъти по-малко – че ги е защитавала. Зад тезата за репресивната роля на ДС застават младежите на възраст над 26 години, високообразованите и живеещите в столицата.

Според 37% Държавна сигурност е по-скоро вредна, а според 17% работата на тази институция е била по-скоро полезна. Младите на възраст над 26 години, високообразованите и живеещите в столицата респонденти най-

често определят ДС като вредна институция за хората.

Не толкова полюсни са представите за ролята и функцията на ДС, когато става дума за това на чии интереси е служила тази институция. 26% са убедени, че ДС е обслужвала българските интереси, а малко по-голям дял – 30% са на мнение, че ДС е служила предимно на чужди интереси. Последното мнение се споделя най-често от мъжете, от младите хора на възраст над 30 години, от високообразованите респонденти и от жителите на градовете. Най-често обаче младите хора се затрудняват да дадат мнението си по въпроса.

Вторичният анализ показва, че определени групи и прослойки от млади хора имат позиции по въпроси, свързани с дейността на ДС. Става дума за столични младежи, за високообразовани млади хора на възраст над 26 години.

Крос-анализът показва, че общо на 10% възлиза делът на младите хора, които са заявили едновременно, че ДС е служила на българските интереси, защитавала е хората и е била по-скоро полезна институция.

ХII. Кои хора забогатяват от началото на прехода към демокрация у нас?

Младите хора са изградили доста ярък съвкупен образ на новобогаташите, който включва следните определения и квалификации: мафиоти, мутри, престъпници, крадци, измамници и корумпирани типове. 41% от интервюираните млади хора дават подобни определения и определено свързват забогатяването с крайно негативни предикати и с престъпна дейност. Подобно е мнението на младите на възраст между 26 и 30 години, на служителите в държавния сектор, както и на жителите на големите градове (с изключение на София).

Втора група от определения и квалификации обобщава мненията на 37% от интервюираните. Според тях през последните десетилетия забогатяват политиците, държавниците, управляващите, депутатите, кметовете и др. Така се налага масово мнението, че пътят към властта е път към незаконното забогатяване.

Това мнение е сравнително равномерно разпространено сред

различните обществени групи и прослойки на младите хора у нас.

Самостоятелен акцент на обществените представи на младите хора за забогатели българи представляват и следните групи и прослойки:

- ✓ комунисти, хора на БКП и на ДС (посочен от 11%);
- ✓ инициативните, кадърните, умните, предприемчивите (10%);
- ✓ хитрите, тарикатите, наглите, безскрупулните (10%);
- ✓ групировките, олигарсите (6%).

Съвсем ясно се вижда, че едва 10% от младите българи са склонни да описват забогателите през прехода сънародници с положителни квалификации. Масовият образ на забогателият от началото на демокрацията българин е свързан или със закононарушения, или с негативен морален личностен профил, или с участие във властта.

XIII. Оценка за ролята на Съветската армия, която на 8 септември 1944 г. влиза в България

Половината млади българи се затрудняват да отговорят на въпроса: „С какви думи бихте определили Съветската армия, която в края на Втората световна война навлиза в България на 8-ми септември 1944 г.?“. Най-често нямат знания по въпроса респондентите на възраст между 15 и 18 години, младежите с основно и с по-ниско образование, живеещите в селата и представителите на етническите малцинства.

Сред имащите мнение по въпроса, преобладават онези, които определят поведението на Съветската армия с думите победител, освободител и спасител на българите. Това твърдят 34% от младите българи, като сред тях преобладават респонденти на възраст над 30 години, със средно и по-високо образование

„както и живеещи в малките градове.

Едва 9% от младите у нас определят Съветската армия като окупатор, поробител, завоевател и узурпатор. Такива отговори дават предимно високообразовани респонденти и жители на столицата.

XIV. Оценка за навлизането на български войски в Чехословакия през 1968 година

Две трети от днешните млади българи не са наясно какво са правили българските войски в Чехословакия през далечната за тях 1968 година.

Сред имащите мнение по въпроса младежи, 23% посочват, Чехословакия е била окупирана, за да се предотврати излизането ѝ от Съветския блок. Това е отговор на младежите на възраст между 30 и 35 години, на високообразованите респонденти и на столичаните.

Два пъти по-малко (11%) са преценяващите, че войските са навлезли в територията на Чехословакия, за да и окажат помощ в борбата с „контрареволуцията“.

XV. Представите на младите хора за причините за смъртта на Никола Петков

Най-много са младите хора, които се затрудняват да посочат причина за смъртта на Никола Петков (62% от интервюираните). Най-слабо информирани по въпроса са респонденти на възраст между 15 и 18 години, живеещи в селата и нискообразовани.

Сред посочилите конкретни причини за смъртта на Никола Петков, преобладава мнението, че той е бил убит (според 32%). Това са предимно младежи на възраст между 30 и 35 години, високообразовани и жители на столицата.

Данните показват, че няма друго значимо мнение в отговор на този въпрос. Смърт поради болест допускат едва 3%, поради инцидент – 2%, а 1% твърдят, че става дума за самоубийство.

XVI. Представите на младите хора за причините за смъртта на Георги Марков

И тук регистрираме невисока информираност. Незнаещите причината за смъртта на Георги Марков са 51%. Най-често това са млади жени на възраст до 25 години с основно и по-ниско образование, живеещи в селата. Без информация са и представителите на етническите малцинства.

Убийството е най-често посочваната причина за смъртта на Георги Марков. Това твърдят 43% от интервюираните български младежи, като сред тях преобладават респондентите на възраст между 30 и 35 години, високообразованите и живеещите в големите градове.

4% от младите посочват, че Георги Марков е умрял поради болест, а 2% са на мнение, че е претърпял инцидент.

Преподаване на историята на комунизма в Централна и Източна Европа и бившия Съветски Съюз

Сборник с добри практики

Този сборник представя примери за добри практики за преподаване на историята на комунистическите режими в основните и средните училища, както и в институции за подготовка на учители. Сборникът цели да подпомогне работата на специалистите в тази област, да подобри качеството при преподаването на темата за комунизма и да вдъхнови работещите в образователните институции и министерства, включително административни служители, учители, обучители на учители и всички други заинтересовани страни. Цел на сборника е също да подпомогне създаването на мрежи и обмяната на опит между специалисти в образованието.

Определението „добра практика“ се отнася за стратегия, която води до успешно преподаване и учене на историята на комунизма, и която може да бъде демонстрирана чрез обучителна дейност, методологически инструмент, аудио-визуален източник или изготвена програма, предназначена за формалния образователен сектор.

„Добрите практики“ се оценяват според това доколко отговарят на следните критерии:

- Целесъобразност: Практиката разглежда основни теми, свързани с историята на комунизма и образование за правата на човека, образование за демократично гражданство и образование за взаимно уважение и разбирателство;
- Ефективност: Има преки доказателства, че практиката ефективно ще постигне образователните си цели ако е прилагана както е планирано;
- Оригиналност: Практиката показва уникален подход за справяне с основната тема, свързана с историята на комунистическите режими;
- Лесна употреба: Практиката е представена структурирано и с достатъчно подробности, така че да може да се използва самостоятелно;
- Адаптивност: Темите и методологиите на практиките позволяват те да бъдат използвани в различни местни и национални контексти;

Добрите практики могат да бъдат обединени в следните раздели:

Раздел 1. Закони, учебни програми, образователни стандарти и насоки

Раздел 2. Подходи и практики за подобряване на учебната среда

Раздел 3. Учебни помагала за работа в клас

Раздел 4. Професионално развитие за преподаватели и възрастни

Раздел 5. Открий и уважавай местната и устната история

ИНТЕРНАЦИОНАЛНИ ИНИЦИАТИВИ

„За да не забравим. Памет за тоталитаризма в Европа”

Христоматия за ученици от горните класове на средното

образование в цяла Европа,

под редакцията на Джилиън Първс

Раздел 3: Учебни помагала за работа в клас

Име на организацията: Платформа за европейска памет и съвест

(<http://www.memoryandconscience.eu/>)

Целева група: Ученици от горните класове на средното образование

(възрастова група – 16 и повече годишни)

Географска област: Европа

Цели: Предназначението на христоматията е да образова

съвременното младо поколение за трагичното тоталитарно минало

на Европа и за важността да се утвърждават основните човешки

права и свободи и демократичните ценности в обществото. Целта е

да се насърчи повече толерантност и интеграция сред европейските

граждани и да се съдейства за предотвратяване на завръщането на

недемократично управление под каквато и да било форма в бъдеще.

Описание: Христоматията съдържа трийсет необикновени житейски

истории на хора, засегнати от тоталитаризма. Историите са на хора от

шестнайсет европейски държави - Швеция, Естония, Литва, Латвия,

Полша, Германия, Холандия, Австрия, Чехия, Словакия, Унгария,

Словения, Румъния, България, Молдова, Украйна. Христоматията е

илюстрирана с фотографии и факсимилета от документи и включва

DVD с допълнителни материали (филми, електронна книга и др.).

Принос за изданието имат двацет и три държавни и неправителствени

институции, организации, музеи и мемориали, занимаващи се с

тоталитарното минало на Европа, които са обединени в Платформата за европейска памет и съвест. Предговорът е написан от Стефан Куртоа, автор на „Черната книга на комунизма“.

Силни страни: Това е първият компендиум на действителни житейски истории на хора от много различни страни, които са преживели ужасите на тоталитарните режими на XX век – фашизъм, нацизъм и комунизъм. Христоматията подробно разкрива въздействието, което оказват два тоталитарни режима върху живота на хората в държавите от бившия Източен блок. Текстовете са написани на английски език, за да получат възможно най-много читатели достъп до тях. Включена е кратка историческа справка за всяка от държавите. Приложеното DVD съдържа документални филми от шест държави с обща продължителност над два часа, както и текстовете от самата христоматия в три електронни формата.

Приложимост: Христоматията е публикувана едновременно и на немски и френски език. Лесно може да бъде подготвен превод и на други езици. През 2013 г. предстои да излязат от печат и преводите на христоматията на чешки и румънски език.

Достъпност: Христоматията може да бъде поръчана от Платформата за европейска памет и съвест, като се изпрати електронно съобщение на адрес: office@memoryandconscience.eu

Оценка: Оценяването на успеха на христоматията ще се извърши на базата на търсенето на христоматията и на коментари на учители.

Ограничения: Не всички европейски държави, преживели тоталитарни режими, са включени в христоматията. Кратките исторически справки за всяка от държавите трябва да бъдат подкрепени от по-задълбочено изучаване на историята на Европа през XX век.

Партньори: Платформа за европейска памет и съвест, Институт за паметта на нацията (Словакия), Мемориал и Държавен музей „Аушвиц-Биркенау“ (Полша), Европейска мрежа „Памет и солидарност“, Европейски институт за последиците от Холокоста.

Курсове по Модела на Международния наказателен съд (MICC Courses) – активен образователен метод

Раздел 3: Учебни помагала за работа в клас

Име на организацията: Фондация „Унитас”, (www.unitasfoundation.org)

Целева група: Ученици от средния курс на образование (15-19 години), студенти от университети

Географска област: Национално, регионално, международно ниво

Цели: Образователната цел на метода е да запознае учениците с исторически казуси от различни трибунали и съдилища, които са свързани с тежки нарушения на човешките права в бивша Югославия, Руанда, Нацистка Германия и Съветския съюз. Методът предлага увод в международното наказателно право и запознаване с работата на Международния наказателен съд, дава възможност за дискусии по случаи на грубо нарушаване на човешките права и за изучаване на някои от най-ужасните конфликти в историята на човечеството. Учениците започват да развиват различни умения, тъй като пишат домашни работи, участват в екипна работа и се научават публично да излагат своите (правни) аргументи в структурирана форма. Методът отчасти е подходящ за възпитание в ценности – толерантност, межкултурни отношения и върховенство на закона.

Описание: Курсовете по Модела на Международния наказателен съд (MICC Courses) са развити от Фондация „Унитас” през 2012 г. Първоначално методът, създаден от Инициативата „Крайзау” през 2005 г., включва няколкодневен младежки обмен. Като част от обучението учениците симулират исторически съдебни процеси за тежки нарушения на човешките права съгласно Римския статут, като играят роли на прокурори, адвокати и съдии. Те развиват своите доказателства и аргументи и представят съдебния процес под формата на дебат. Продължителността на обучението се състои най-малко от четири части по деветдесет минути. Първата част включва лекции по наказателно и международно наказателно право и запознаване със статута и практиката на Международния наказателен съд. После учениците се разделят на екипи (на прокуратурата, защитата и съдебния състав), за да работят по делата. След обсъждане на престъпленията и техния

исторически контекст, се определят ролите на всеки екип. За домашна работа учениците трябва да подготвят своите тези и аргументацията им. В официална обстановка се провеждат две съдебни заседания, в които двете страни – обвинението и защитата, взимат по три пъти думата. Съдебният състав задава въпроси и на двете страни и понякога има задачата да представи и обобщи техните аргументи. После от съдебния състав се иска да напише присъдата и да я произнесе. Присъдите, основанията за наказанията и тяхната пропорционалност се обсъждат в класната стая. Накрая от учениците се очаква да споделят какво са научили и как тези знания могат да се приложат в живота.

Силни страни: По време на заниманията се обсъждат нарушенията на правата на човека от правна и морална гледна точка, развиват се умения на учениците да работят в екип, да се научат на публично говорене, аргументиране и добро боравене с езика. Моделът на Международния наказателен съд (МИСС) насърчава учениците да изучават човешките права и хуманитарното право. МИСС подпомага межкултурния диалог и толерантното общуване между ученици с различен национален произход и различна култура. Методът е много подходящ за използване в мултикултурна среда, тъй като определя игрови роли на участниците, което позволява една по-неутрална дискусия върху нарушенията на човешките права. Методът може да бъде прилаган както в класната стая, така и в извънкласна обстановка.

Достъпност: Материалите за обучение на преподавателите за курсовете по Модела на Международния наказателен съд (MICC Courses) могат да бъдат поръчани от Фондация „Унитас“ (www.unitasfoundation.org).

Оценка: Първоначалният метод, създаден от Инициативата „Крайзау“ за няколкодневен младежки обмен се прилага успешно от 2005 г. насам с участници от различни държави (Естония, Латвия, Германия, Полша, Турция, Южноафриканската република).

Ограничения: В една мултикултурна среда методът изисква учениците да говорят на един език на напреднало ниво. Методът изисква най-малко 360 минути (заседанията трябва да са с продължителност или четири по деветдесет минути или две по сто и осемдесет минути) и време за подготвяне на домашната работа.

Партньори: Инициативата „Крайзау“ (<http://www.kreisau.de>)

ПРИМЕРИ ОТ АЛБАНИЯ

Нова перспектива в преподаването на историята на комунизма в Албания

Нова програма за основния образователен курс (8 и 9 клас)

Раздел 1. Закони, учебни програми, образователни стандарти и насоки

Име на организацията: Министерство на образованието и науката на Албания (<http://mash.gov.al/>)

Целева група: 13 -14 годишни ученици

Географски район: Национално ниво – Албания

Цел: Да бъде преподавана историята на комунизма в Албания по начин, който е по-интерактивен, насочен към учениците и възможността за проучвания, по-контекстуализиран и с по-голяма критична перспектива.

Описание: Задължителната учебна програма по история (7-9 клас) беше ревизирана през 2010-2013 г. от работна група, организирана от Института за развитие на образованието и одобрена през 2013г. от Министъра на образованието и науката. Целта на последната реформа в образованието е, като цяло, да се подготви по-приятелски настроена към децата програма. Особен акцент бе поставен върху развитието на определени умения, определени като съществени за успеха в съвременното общество, като решаване на проблеми, творческо мислене, критично мислене и др. По-конкретно, програмата по история бе преразгледана, за да се постави акцент върху уменията на учениците да изследват и да мислят критично, като са предвидени повече часове за преговор и работа в клас, както и за други училищни и извънучилищни дейности. В допълнение, новата програма цели да даде възможност на учениците да придобият историческото познание чрез обсъждане на националната история, поставена в контекста на регионалната, европейската и световната история и обратно. В 8-ми клас, учениците се запознават с историята на съвременните цивилизации, като фокус е поставен върху причините и последствията на Първата и Втората световни войни, върху политическите, икономическите и социалните аспекти на живота в световен мащаб.

Дава се ясна картина за различните гледни точки в изкуството, културата и начина на живот в развиващите се паралелно две различни системи - демократичната и тоталитарната. По-конкретно, програмата по история за 8-ми клас включва набор от предложени дейности за учители, които трябва да бъдат проведени в класната стая, като стремежът е да се даде възможност на учениците да придобият предварителни познания и разбиране за политическите, икономическите и социалните измерения на комунистическия режим в Албания. Учениците се насърчават да правят собствени изследвания, да представят и обсъждат информация за вътрешната и външна политика на албанската държава по време на Студената война, изолацията на икономиката на Албания през този период, както и проникването на комунистическата идеология в областта на образованието, изкуството и културата. С цел да се представи на учениците есенцията на приемствеността в историческите събития и да се подчертае силата на причинно-следствените връзки между тях, последната тема разглежда интеграцията в Европейския съюз и НАТО на бившите комунистически страни. Този раздел предлага дейности, чрез които учениците сравняват пътищата към ЕС и НАТО, следвани от Албания и другите съседни бивши комунистически страни, като се набляга на приликите и разликите между тях.

След една предварително представена картина за периода от 1945 г. до наши дни, през следващата учебна година (в 9-ти клас), учениците допълват нивото на знанията си и разбирането на историята на комунизма в Албания.

Има пет подтеми в главната тема: «Албания по време на комунистическия режим 1945 - 1990 г.»:

1. Създаване на комунистическия режим в Албания (1945 – 1948 г.)
2. Комунистическият режим в Албания (1948 – 1978 г.); характеристики на политическия, икономическия, социалния и културния живот
3. Международните отношения на Албания (1945 – 1990 г.)
4. Самоизолация на комунистическата държавата (1978 – 1990 г.)

За тази част от учебната програма по история за 9-ти клас е предвидена индивидуална или групова работа на учениците по следните теми:

1. Отношения на Албания с нейните съседи и държавите от Източния

блок (1944 – 1990 г.)

2. Комунистическите диктатори и преследванията

3. Използването на насилие по време на комунистическия режим

4. Работата на партията по създаването на «новия човек»

Последната част от учебната програма осигурява затварянето на тази част от историята, чрез обсъждане на падането на комунистическия режим и победата на демокрацията в Албания.

Силни страни: Има няколко предимства на новата учебна програма по история на комунизма в Албания. На първо място, новата учебна програма по история е разработена въз основа на външно и вътрешно оценяване на настоящия учебния план, с цел да се преодолеят неговите ограничения. На второ място, това е първият опит да се представи историята на Албания като цяло, и по-конкретно на комунистическия период, в контекста на историята на региона, на Европа и на световната история.

Въпреки, че преподаването на история на Албания в 9-ти клас е с дълги традиции в албанската образователна система, то не се ограничава до този клас. Учениците научават за историята на комунизма и в 8-ми клас, което им позволява не само да контекстуализират историческите събития, но също така и да укрепят разбирането си за причинно-следствените връзки и чувството си за приемственост в историята.

На последно място, прилагането на новия учебен план се очаква да започне през 2015 г., и ще бъде задължително. Всички ученици, уещи в Албания ще имат достъп до по-актуална история на комунизма.

Новият курс на обучение ще изисква от учениците да правят независими изследвания и да демонстрират критично мислене.

Приложимост: Новата учебна програма може да бъде лесно приспособена за нуждите на други страни, особено на тези с подобна комунистическа история. Част от съдържанието на учебния план може да се окаже твърде специфично, поради особеностите на комунистическия режим в Албания. Въпреки това, повечето от основните теми и концепции са сходни с историята на комунизма в много съседни страни. По отношение на предложените дейности, съдържание, подходи и модели, учебният план е в съгласие с най-новите тенденции в преподаването и ученето.

Достъпност: Учебната програма е налична на албански език на следния линк: http://izha.edu.al/programet/Programe_lendore_ars_baze2013/Histori%20-%20KI.7-9.pdf. За повече информация можете да се свържете с: Aurora Guxholli: a.guxholli@gmail.com и/или Ines Todhe: todheines@yahoo.com.

Оценка: Учебният план е изготвен от работна група, съставена от историци, учени, учители и специалисти по изготвяне на учебни програми. Проектът бе обсъден с учители и други заинтересовани страни, както на национално равнище по електронен път, така и в открити форуми. Окончателният проект бе одобрен от Министъра на образованието и науката.

Ограничения: Ограниченията на новия учебен план ще бъдат обсъдени и преразгледани след 2015 г., след като прилагането на плана е стартирало. За успешната реализация е от решаващо значение до 2015 г. учителите и авторите на нови учебници да са добре запознати с изискванията на новата учебна програма.

Партньори: Институт по история (Център за албански изследвания) http://www.qsa.edu.al/index.php?option=com_content&view=article&id=51&Itemid=61&lang=sq

ПРИМЕРИ ОТ БЪЛГАРИЯ

Кампания за създаване на Музей „Дом на терора“ в сградата на бившата Дирекция на полицията (в периода 1924 – 1944 г.) и бившата Дирекция на народната милиция (в периода 1944 – 1989 г.) при Лъвов мост в София

Раздел 2: Подходи и практики за подобряване на учебната среда

Имена организацията: Център Хана Арент – София

www.hac.ekonet-bg.org

Целева група: Ученици от училищата за средно образование (15 – 19 годишни), студенти, граждани

Географска област: София и национално ниво – България,

Цел: Проектът цели да напомни за жертвите на диктаторските режими в България, привличайки вниманието на широката общественост, както и повдигайки въпроса на различни политически равнища, за да се насърчи мисленето в посока европейско гражданство и демокрация. В допълнение, проектът има за цел да въвлече активно младите хора в опазването на историческата памет за фашизма и комунизма в България, апелирайки към правителството да подкрепи инициативите за запазване на спомените от тези мрачни времена.

Описание: Сградата, която понастоящем е собственост на Министерството на вътрешните работи на България е била място за мъчения и убийства на антифашистите през 20-те и 30-те години на ХХ век, а в последствие място за мъчения и убийства на демократите по време на комунизма.

Кампанията включва:

- Създаване на инициативен комитет за Музея
- Развиване на концепция за бъдещето на Музея, включително изложби, архив, библиотека, работилници, конференции.
- Създаване на документален филм с интервюта – образци на устната история, засягащи сградата на бившата Дирекция на полицията (в периода 1924 – 1944 г.) и бившата Дирекция на народната милиция (в периода 1944 – 1989 г.)
- Проучване на архиви и събиране на документи и фотографии за

експозицията на Музея

- Привличане на вниманието на широката общественост чрез пресконференции, петиции, демонстрации, протести, международни конференции в София
- Преговори с Министерството на културата, Министерството на вътрешните работи и други държавни институции за създаване на Музея

Силни страни: Проектът ще възроди паметта за смелостта на хората с антиоталитарни разбирания и ще привлече общественото внимание върху въпроса за човешките права и ценности.

Приложимост: Подобни кампании могат да бъдат организирани и на други места, където държавните институции не предприемат нищо за да запазят паметта за жертвите на тоталитаризма и тоталитарното минало, какъвто е случаят в България.

Достъпност: www.diktaturata.bg, материалите са достъпни и на английски.

Партньори: Инициативен комитет за създаване на Музей „Дом на терора“ в София; Платформа за европейска памет и съвест; Център за Европейски изследвания; Фондация „Конрад Аденауер“ – офис София; бивши политически затворници в България роднини на жертви на комунистическия режим

Оценка: Кампанията е текуща

Ограничения: Успехът на кампанията зависи от реакцията на Министерството на културата, Министерството на вътрешните работи (собственик на сградата) и Правителството на България и възможността сградата да бъде предоставена за създаването на музей. Реакцията на институциите зависи от активността на гражданите.

Изследване за знанията и мнението на младите хора в България на възраст 15-35 години за комунистическия режим в страната и тоталитаризма в Европа

Раздел 2: Подходи и практики за подобряване на учебната среда

Имена организацията: Център Хана Арент – София,
(www.hac.ekonet-bg.org)

Целева група: Млади хора на възраст между 15 и 35 години

Географска област: Национално ниво – България

Цел: Проектът цели да привлече вниманието на широката общественост и на държавата на различни политически равнища към нуждата от подобряване на учебната програма, по отношение на преподаването на история на комунизма в България и тоталитаризма в Европа.

Описание: Проектът представлява анкета на 1100 млади хора на възраст между 15 и 35 години. Въпросите засягат: диктатурата, ГУЛАГ, Аушвиц, Съветската окупация на България, комунистическата Държавна сигурност, животът по време на комунистическия режим, концентрационните лагери Белене и Ловеч, Йосиф Сталин, Адолф Хитлер, пакта Молотов-Рибентроп, Холокоста, Желязната завеса, Чернобил, Българската комунистическа партия, колективизацията, кулаците, Берлинската стена, Треблинка, Свободна Европа, Солидарност, Горяни, насилствената асимилация на българските турци, ролята на различни политици от историята на България, защитавали демокрацията и др. Проектът включва представяне на резултатите от проучването на международна конференция в София и пресконференция.

Силни страни: фокусира вниманието на широката общественост върху човешките права и ценности и необходимостта да бъде подобрена училищната програма по история на България през XX век.

Приложимост: Подобни изследвания могат да бъдат направени и в други държави, в които учебната програма по отношение на историята на комунизма е слаба или държавните власти не предприемат мерки за опазване паметта за жертвите на тоталитаризма и тоталитарното минало, какъвто е случаят в България.

Достъпност: www.diktaturata.bg, материалите са достъпни и на английски

Партньори: Национален център за изследване на общественото мнение, Център за европейски изследвания, Фондация „Конрад Аденауер“ – офис София

Оценка: Изследването показва много слаби познания на младите хора в България на възраст 15-35 години за комунистическия режим и тоталитаризма в Европа.

Ограничения: Подобни изследвания могат само индиректно да повлияят на образованието в България. За да се осъществят промени в дългосрочен план е необходимо да се проведат преговори с образователните институции и те да бъдат убедени да променят учебните програми.

ПРИМЕРИ ОТ ГЕРМАНИЯ

Комунистическото управление в Източна Германия Семинари, работилници и други форми на обучение в Мемориал „Берлин-Хоеншъонхаузен“

Раздел 2: Подходи и практики за подобряване на учебната среда

Име на организацията: Мемориал „Берлин-Хоеншъонхаузен“ (бившият главен затвор на Щази в Източен Берлин) (www.stiftung-hsh.de)

Целева група: Ученици от средните училища и гимназиите (15-19 годишни и повече)

Географска област: Берлин-Бранденбург и на национално ниво – Германия

Цели: Мемориалът предлага семинари, работилници и др. форми на обучение (както на територията на мемориала, така и в училища), разглеждащи темата „комунистическата диктатура“. Различните форми на обучение имат продължителност между три часа и няколко дена (международни семинари в сътрудничество с мрежата на асоциираните към ЮНЕСКО училища). Работата се осъществява в сътрудничество с „Амнести Интернешънъл“ и „Хюман Райтс Уоч“, за да се обвърже историческата тема с въпросите на човешките права и гражданското образование днес. Целта е да се направи връзка между знанията за същността на комунистическото управление и съвременните форми на недемократично общество, за да бъде събуден интереса на учениците. Следва се идеята на Тукидид: „Ние изучаваме историята, за да се справяме с актуалните проблеми“.

Описание: Ядрото на всеки семинар, работилница и пр. е обиколката с гид на бившия затвор, целяща да обясни мрачната същност на комунизма чрез неговата болезнена и пагубна история в периода 1945-1989 г. Гръбнакът на обучението са хора, които са държани в този и други подобни затвори седмици или години наред по време на десетилетията диктатура. Те участват в семинарите, включително и след направената обиколка на затвора, за да помогнат в разработването и обяснението на теми като „еднопартийна държава“, „ролята на Щази“, „младежта по време на комунистическото

управление”, „начини на изтезание”, „ролята на поп музиката” и др. Учениците се организират в работилници, в които се занимават с различни теми. След това всички се събират заедно и под ръководството на учител и човек, лежал в затворите, представят резултатите от работата си.

Материята, върху която работят е индивидуализирана според желанията на конкретната група ученици. Някои се интересуват повече от сталинисткия период на комунистическата диктатура в ГДР, а други от последните години на репресивната система. Някои искат да се занимават с въпроса как се организира опозиция, други с аспектите на западната политика спрямо комунистическия режим.

Повечето от изворите и материалите са създадени от Мемориала и могат да се комбинират помежду си. Те засягат следните теми:

- Комунизмът от Маркс до Мао;
- Отворено общество и тоталитарни системи;
- Комунистическият бунт в Русия и установяването на тоталитарно управление;
- Левият екстремизъм вчера и днес: източници, идеологии, на власт и др.;
- Комунистическото управление в Източна Германия (1945-1989 г.);
- Структура и функциониране на комунистическата партия и нейната държава в Източна Германия;
- Ролята на държавата в едностранната държава;
- Разрушаването на гражданското общество и политическите репресии;
- Идеологическият монопол;
- Икономиката на Източна Германия по време на комунистическия режим;
- Всекидневният живот;
- Външната политика;
- Съпротива и дисидентство по време на комунистическия режим;
- 1989 година в Европа и в Германия.

Разнообразни източници и документи предоставят необходимите насоки и полезна информация за разбирането на избраната тема. Те са разделени в няколко категории: текстове и снимки от времето

на събитията (доклади, програми, манифести, закони и нормативни текстове, декларации и др.); аналитични текстове за събитията, писани от различни историци; спомени на основните участници в събитията; свидетелства на очевидци. Учебните дейности предлагат възможност за индивидуални и групови коментари върху представените в материалите източници, както и самостоятелно проучване на други източници – особено в сферата на устната история (свидетелствата на очевидци). Понякога една сравнителна хронология поставя събитията, случили се в Германия, в международен контекст.

Силни страни: Предложенията, които Мемориалът отправя към немски училищата преди десет години – в началото само за по няколко стотин ученици месечно - са оценени подобаващо. Днес хиляди млади хора не само от немски училища, но и от други европейски държави посещават Мемориала „Берлин-Хоеншъонхаузен” и участват в разнообразни, предварително планирани семинари, работилници и др. Многобройни училищни класове, които организирано посещават Берлин, включват в програмата на екскурзиите си и посещение на тази институция.

Съществуването на институция като мястото за памет в затвора „Хоеншъонхаузен” и различните ѝ предложения да се работи върху по-доброто разбиране на комунизма като пример за тоталитарно управление, могат да помогнат да се разберат и съвременните форми на този вид диктатура. Това е инструмент за развиване на критично историческо мислене и за популяризиране на човешките права чрез изучаването на близкото минало.

Приложимост: Начинът, по който работи педагогическият екип в Мемориала „Берлин-Хоеншъонхаузен”, може да бъде от полза за други подобни институции и места за памет най-вече в останалите посткомунистически държави. Свидетелствата на очевидци и жертви на режима са особено ценни за изясняване на обхвата на репресиите, за да се проумее същината на едно общество, което живее в постоянен страх.

Достъпност: Посетете уеб страницата на Мемориала, където може да намерите материали и на английски език: www.stiftung-hsh.de

Оценка: Най-добрата оценка за дейността на институцията е постоянното нарастване на броя на посетителите, повечето от които са

ученици.

Ограничения: Посетителите често искат да бъдат информирани само за историята на комунистическия режим в Източна Германия или за условията, в които са пребивавали задържаните в затвора, и не оставят достатъчно време за европейска и световна (Китай, Куба, Северна Корея, Иран, Сирия и пр.) контекстуализация на ситуацията в ГДР.

Партньори: „Амнести Интернешънъл”, „Хюман Райтс Уоч”, Министерство на образованието, град Берлин и др.

Всекидневният живот край границата на Германската демократична република (ГДР) и Чехословакия 1960-1989 г.

Раздел 5: Открий и уважавай местната и устната история.

Име на организацията: Фондация „Етерсберг“: Изследване на европейските диктатури, Преоценка на диктатурата на Германската единна социалистическа партия (ГЕСП); Мемориалът „Андреасщрасе“.

Целева група: Ученици от средните училища и гимназиите

Географска област: Германия и Чехия

Цели: С проекта се цели учениците и учителите в района на германско-чешката граница да получат по-добри знания за бившата социалистическа система в двете държави и въздействието, което тя има върху всекидневния живот. Придобиването на задълбочени знания и експертиза ще насърчи и подкрепи колективното изучаване на съвременната история и ще засили усещането за регионална трансгранична идентичност. Учениците развиват умения, които им позволяват да преразгледат противоречивия исторически материал и да правят информирана оценка на събитията от миналото и представянето на историята и историческите извори. Те ще бъдат научени да правят критичен преглед и да оценяват миналото от съвременни позиции. Това на свой ред ще възпита у учениците желание да дадат своя принос за изграждане на свободен и демократичен обществен ред.

Описание: „Всекидневният живот край границата на Германската демократична република (ГДР) и Чехословакия 1960-1989 г.“ е учебно помагало, което е създадено от ученици и учители от Саксония, Тюрингия и Чешката република, както и от експерти в областта на образованието и историци. Учениците са проучили архивни материали и свидетелства на съвременници, за да получат знания за всекидневния живот на хората в социалистическото общество. Отделно учениците са направили и интервюта със свидетели съвременници. В интервюта те изследват въпроса какъв е бил животът на двата милиона жители, населяващи района около 241 километровата граница между Германската демократична република и Чехословакия. Специално внимание е отделено на сфери от живота като работа,

образование, облекло, жилищно настаняване, хранене, потребление, време за почивка и развлечения в рамките на цялостния политически контекст на социалистическата система. Към събраните, подредени и дидактично подготвени материали от различни източници са добавени бележки, съобразени с учебните програми в Германия и Чехия. Текстовете са оформени в електронен вариант като книги на немски и чешки език и са достъпни в интернет.

Силни страни: Иновативният потенциал на проекта се състои в изграждането на колективна регионална идентичност и засилването на гражданското съзнание у учениците и учителите в района на германско-чешката граница, както и във включването на самите ученици и учители в процеса на създаване на учебни материали. Учебното помагало подтиква към изследване на живота по време на социализма от различни гледни точки и насърчава съпоставянето и критичния анализ на често противоречиви възгледи.

Приложимост: Темите, структурата и методологията на проекта могат съвсем лесно да бъдат адаптирани за нуждите на други държави.

Достъпност: Материалите могат безплатно да бъдат свалени от следния уебсайт: <http://www.schulportal-thueringen.de/web/guest/media/detail?tspi=3454>

Оценка: Информацията, събрана в рамките на този проект, както и свързаният с нея изворов материал са били прегледани от участващите в проекта германски и чешки учители. Целта на този преглед е била да преценят годността им за ползване в учебния процес.

Ограничения: Интервютата на учениците са автентични. Тъй като по-голямата част от интервютата са правени с членове на семейството, те обикновено не притежават нужната безпристрастност, за да бъдат смятани за неутрални свидетелства по темата за диктатурата. По тази причина в училище се налага някаква форма на допълнително преразглеждане.

Партньор: Град Краслице

ПРИМЕРИ ОТ ЕСТОНИЯ

„Престъпленията на комунистическия режим” Христоматия за средните училища

Раздел 3: Учебни помагала за работа в клас

Име на организацията: Асоциация на учителите по история в Естония, Естонски институт за историческа памет (<http://www.mnemosyne.ee>)

Целева група: Ученици от горния курс на образование (15-19 годишни)

Географска област: Национално ниво – Естония

Цели: Христоматията представлява помагало за обучението по история в курсове като История на Естония и Най-нова история. Материалите могат да бъдат използвани от учителите за работа в клас или за задаване на изследователски задачи по теми, свързани с нарушаването на човешките права по време на комунистическата ера. Те предлагат преглед на световната комунистическа система и на репресивните мерки, използвани в Съветския съюз и Естония. Последната част от помагалото включва задачи за учениците, които развиват тяхното съпричастие, уменията им да мислят критично и да правят обективни и независими проучвания.

Описание: Публикуването на учебното помагало е финансирано от Министерството на образованието на Естония през 2009 г. То съдържа критичен преглед на събитията в СССР и в Естонската съветска социалистическа република, както и изследователски задачи, предназначени за изпълнение от страна на учениците по време на учебния процес. Прегледът на събитията не е хронологичен, защото анализира периода по отношение на конкретни теми като например комунистическата идеология като цяло, репресивните органи на СССР, съдебната система и др.

Частта, отнасяща се до Естония, е съсредоточена повече върху репресивните мерки, като например депортации, арести и екзекуции, дисидентство. Изследователските задачи включват темите за арестите и живота на задържаните в затворите и лагерите; терора по време на т.нар. Лятна война през 1941 г., съдбата на естонския политически елит и депортациите.

Учебното помагало съдържа хронология на най-важните събития, както и основните понятия и термини, свързани с този исторически период, така че учениците да могат по-добре да се ориентират в темата самостоятелно. Главите в първата част са следните: комунистическата идеология и възприемането ѝ в Европа; престъпления на комунистическите режими с оглед на местното законодателство и международното право; разследване на комунистическите престъпления; осъзнаване на последствията от комунистическия режим и преподаването на историята на комунистическия период в училищата; сравнение с други режими, извършили престъпления срещу човечеството; морална оценка – свобода, отговорност и ценности.

По-подробен преглед на събитията е направен след Глава шеста („Опитите да се установи комунизъм по света”). Темите включват: комунизъмът в Централна и Източна Европа, комунизъмът в Третия свят. Глава седма се съсредоточава върху рухването на комунистическите режими.

Втората част на помагалото се занимава с репресиите в СССР и започва с въвеждане на основните понятия. Глава втора акцентира върху масовите репресии в СССР. Глава трета разглежда правната рамка на тези репресии. Глава четвърта представя репресивните органи на Съветския съюз. Глава пета е съсредоточена върху политическите репресии през 1939-1940 г. в окупираните територии на запад (Балтийските държави, Полша, т.нар. Зимна война).

Третата част на Христоматията се отнася за репресиите в Естония. Започва с това как страната е окупирана от Съветския съюз. Глава втора е за репресиите и престъпленията, извършени в Естония през 1940-1941 г. Глава трета разглежда репресиите след края на Втората световна война. Глава четвърта се занимава със съпротивата и дисидентството. Глава пета хвърля светлина върху разследванията на комунистическите престъпления в Естония.

Четвъртата част на помагалото съдържа изследователски задачи за учениците.

Силни страни: Помагалото се занимава както с цялата територия на бившия Съветски съюз, така и конкретно с Естония. То обхваща общия развой на отношенията между държавите, но се концентрира и върху

отделни държави и случаи, за да предложи примери и да направи темата по-разбираема за учениците. Всички учители могат да получат достъп до проекта в интернет, той е качен и на уебстраницата на учителите по история, което го прави още по-лесно достъпен. Учебното помагало може да бъде адаптирано за нуждите на други държави, особено онези части, които засягат репресиите на Съветския съюз като цяло.

Достъпност: Проектът е достъпен като печатно издание, освен това може да бъде намерен в интернет на адрес: http://www.eays.edu.ee/aja/images/Oppematerjalid/ajalugu/kommunistlike_reziimide_kuritegudest_eesti.pdf

Оценка: Учебното помагало е поръчано от Министерството на образованието и е съставено от историци и учители по история. Затова, то е резултат от подробни проучвания, пригодно е за работа в клас и е одобрено на най-високо ниво (Министерството на образованието). Заради ограниченото му популяризиране и липсата на разяснителни мероприятия, помагалото не намира толкова широко приложение, колкото е планирано.

Ограничения: Текстът е на естонски език и по първоначален замисъл е предназначен за използване в естонските училища. Някои части от помагалото се отнасят само до събития в Естония и детайлните описания може да бъдат проблем с оглед на адаптирането на помагалото към нуждите на други държави.

Партньори: Министерството на образованието на Естония

ПРИМЕРИ ОТ ЛАТВИЯ

Съветските масови депортации

Раздел 5: Открий и уважавай местната и устната история

Име на организацията: Музей на окупацията на Латвия,
(www.occupationmuseum.lv)

Целева група: 7-12 клас (14-19-годишни ученици)

Географска област: Национално ниво - Латвия; за англо и рускоезични посетители от целия свят.

Цели: Чрез свързани с образованието дейности на музея (интерактивни уроци) да се разширят и задълбочат знанията на учениците, получени в училище относно масовите депортации, осъществени от съветския режим в Латвия, и лагерната система ГУЛАГ на територията на Съветския съюз като цяло. По време на интерактивните уроци, учениците се запознават с репресиите, извършвани от тоталитарните режими. За по-лесното разбиране на историята на съответния времеви период се използват автентични артефакти. В заниманията е включено също така изследване на историята на местно ниво, като учениците самостоятелно проучват историята на депортациите в своята общност, населено място, район.

Описание: Отдел „Образование” на Музея на окупацията на Латвия е създаден през 1996 г. Основната задача на отдела е да повиши информираността за историята на периодите на съветската и на нацистката окупация в Латвия (1940-1991 г.). Наред с методологичните материали за учители, издавани от музея и пътуващите изложби, свързаните с обучение дейности играят важна роля в образователния процес, давайки възможност на учениците да правят интерактивни обиколки на музея. „Съветските масови депортации” е един от интерактивните уроци, който може да бъде избран в музея. Той предлага на учениците задълбочена гледна точка по темата и знания за конкретния исторически период като цяло.

Интерактивният урок е разделен на следните части:

1. Домашна работа: учениците получават домашна работа преди посещението на музея. Задачата им е да интервюират хора от своето

обкръжение (роднини, съседни и др.) и да попълнят една анкета, чрез която да натрупат информация за масовите депортации и за това как са се отразили те върху живота на хората. По този начин учениците получават знания, които им помагат да разберат съдържанието на интерактивния урок в музея. Те получават също така възможност да научат повече за историята на своето семейство и района, в който живеят.

2. Дейност в изложбената зала: учениците правят обиколка с гид в изложбената зала на музея, която им предоставя един по-широк контекст и им помага да разберат взаимовръзките. По време на интерактивния урок се провежда активна и отворена дискусия. Гидът насърчава учениците да изразят и обосноват мненията си. Домашните работи, подготвени от учениците, се използват, за да поставят началото на дискусията, като по този начин локалната история се интегрира в по-широки исторически перспективи.

3. Модел на барака от ГУЛАГ и работа с артефакти: учениците получават възможност да влязат вътре във възпроизведената по свидетелства на очевидци барака от ГУЛАГ или да направят виртуална обиколка из бараката (<http://okupacijasmuzejs.lv/en/what-to-see/permanent-exhibition>). Това помага на учениците да добият представа за условията на живот в лагера и за всекидневието на депортираните. В допълнение, с помощта на различни артефакти (предмети, които хората са си донесли със себе си от лагерите на ГУЛАГ) от колекцията на музея, учениците се запознават с конкретни лични истории на хора, преживели депортация. Този практически опит предоставя на учениците фактически и задълбочени знания по темата.

4. Заключителна част: след посещението в музея учителите по история са помолени да дискутират в клас познанията, придобити в музея, и да ги свържат с учебния материал, преподаван в училище.

Силни страни: Интерактивният урок обхваща различни сфери и нива от историята: индивидуални истории, локална история, историята на държавата и история на света. Като резултат, учениците получават по-ясна представа за историята. Те вече са в състояние да различават паралелни събития, причините за тях и последствията. Този тип интерактивна дейност (която използва дигитални технологии и артефакти от всекидневния живот в лагера) прави процеса на обучение

интересен и достъпен. Около 3000 ученици посещават музея всяка година. Интерактивният урок за съветските масови депортации е една от най-често избираните дейности за ученици.

Приложимост: Методите, използвани в този вид интерактивни уроци, могат да бъдат адаптирани и използвани със същия успех и в други държави.

Достъпност: Музеят на окупацията на Латвия предлага интерактивни уроци на латвийски, руски и английски език. Музеят предоставя финансова помощ за частично покриване на пътните разходи на ученици от латвийските училища. За допълнителна информация, моля, обърнете се отдел „Образование“ на музея: ip@omf.lv.

Оценка: В края на заниманията учениците попълват анкета за курса и съдържанието на обучението.

Ограничения: Налага се учениците да пътуват до Рига от различни райони на Латвия, за да посетят музея.

ПРИМЕРИ ОТ ЛИТВА

Дни за възпоменание на жертвите на съветския режим (14 юни и 13 януари)

Раздел 2: Подходи и практики за подобряване на учебната среда

Име на организацията: Международна комисия за оценка на престъпленията на нацисткия и съветския окупационен режим в Литва

Целева група: Общообразователни институции (основни, средни училища и гимназии), ученици (11-19 годишна възраст)

Географска област: Национално ниво – Литва

Цели:

- Да насърчава учениците и обществото да отбелязват исторически дати, свързани с първата масова депортация в Сибир през 1941 г. (14 юни) и със съпротивата срещу насилието, упражнено от съветски военни части на 13 януари 1991 г.;
- Да организира всяка година граждански прояви в цяла Литва (на 13 януари и на 14 юни);
- Да съдейства за съхраняването на историческата памет.

Описание: Международната комисия за оценка на престъпленията на нацисткия и съветския окупационен режим в Литва осъществява учебната програма за тоталитарните режими от 2003 г. Програмата включва редовни и неформални учебни дейности. Забелязано е, че извънучилищните занимания са по-разбираеми за младите граждани. Гражданските прояви засилват емоционалната памет, а учениците по-добре помнят, когато пряко участват в мероприятията.

Международната комисия започва да организира гражданска инициатива за възпоменание на Деня на скръбта и надеждата – 14 юни. Това е денят на първите депортации в Сибир през 1941 г. Всяка година в началото на май се изпраща информация до всички училища и регионални музеи. Предоставя се описание на гражданската проява: названието на инициативата, организационни идеи, материали, които могат да бъдат използвани, както и всички детайли за възпоменанието. Всяка година мотото и фокусът(идеята) на гражданската инициатива са различни. Всички институции са информирани за точното време на

провеждане на инициативата. Възпоменанието за 14 юни се провежда едновременно в цялата страна. Проведени са например граждански инициативи под надслов „Вратата от миналото към бъдещето” (2006 г.), „Мостове” (2007 г.), „Влак на съдбата” (2008 г.), „Птицата на надеждата” (2009), „Куфар” (2012 г.) и др. Преди 2004 г. във възпоменанията на 14 юни участват предимно бивши изгнаници, политически затворници и политици. Сега мнозинството от участниците са млади хора.

Втората годишна гражданска инициатива се провежда на 13 януари. Този ден се отбелязва в Литва като Деня на защитниците на свободата – годишнината от деня, в който през 1991 г. Съветският съюз се опитва с военна сила да си възвърне контрола над Литва. Международната комисия започва да организира възпоменанието на този ден през 2008 г. Гражданската инициатива е озаглавена „Паметта е жива, защото се разгласява” и всяка година всички институции са призовавани да подкрепят тази идея. Всяка година в Деня на защитниците на свободата, в осем часа сутринта хората палят на прозорците си възпоменателни свещи за десет минути. Този жест цели да напомни за консолидацията на литовската нация, която се проявява особено силно на 13 януари 1991 г. Пламъчетата напомнят за драматичните дни, в които литовското общество е обединено от важни ценности и идеи, които му помагат да се противопостави на агресията на съветските окупатори и местните им колаборационисти и опита за военен преврат в Литва. През 2008 г. в инициативата се включват сто училища, а през 2009 г. те са четири пъти повече – 420 училища в цялата страна. През 2010 г. възпоменателните свещи са запалени на прозорците на 734 литовски училища, както и в литовския парламент – Сейма, в Министерството на националната отбрана, Министерството на вътрешните работи, Министерството на външните работи, в дипломатическите представителства на Литва и по прозорците на литовци, живеещи в чужбина. През 2011 г. в инициативата участват 839 училища и 100 различни институции в Литва. През 2012 г. идеята е възприета от повече от 1000 училища и институции, а през 2013 г. – от над 1200 училища и институции (министерства, градски общини, посолства, полицейски управления, армията, детски градини, болници и др.)

Силни страни: Гражданските прояви са интересни за учениците. Те карат хората да усещат консолидацията на литовската нация и

насърчават съхраняването на историческата памет.

Ползата от възпоменанието на 14 юни, за което всяка година се предлага нова идея, е да насърчава учениците да използват творческите си умения и да измислят символи, олицетворяващи депортациите и надеждата за оцеляване.

Възпоменанието на 13 януари - Денят на защитниците на свободата, има друго предимство. Идеята за отбелязването на този ден всяка година е една и съща, но осъществяването на възпоменанието по един и същи начин и по едно и също време във всички институции показва значението на общността. Този жест показва, че в солидарността се състои силата на хората.

Приложимост: Тези идеи за възпоменание могат да бъдат заимствани от други държави.

Достъпност: Информацията, описанието и снимки от тези граждански инициативи могат да бъдат намерени на уебсайта на Международната комисия: www.komisija.lt. По-точният линк е: <http://www.komisija.lt/en/body.php?&m=1175682207>. Възможно е, също така, да се влезе в контакт за повече подробности и с представител на комисията на следния електронен адрес: komisija@lrv.lt

Оценка: Международната комисия е в постоянен контакт с училищата – преди и след гражданските инициативи. Учителите споделят впечатленията си и мненията на своите ученици, изпращат снимки и репортажи от събитието.

Ограничения: Денят за възпоменание на жертвите на съветския режим (14 юни) има за цел да се съхранят в паметта на нацията исторически събития, случили се в Литва. 13 януари обаче е отбелязван и в други държави от посолствата на република Литва. Независимо от националния характер на събитията, идеята и символите на тези възпоменания биха могли да бъдат използвани и на други места по света, тъй като са универсални.

Партньори: Международната комисия кани останалите институции в Литва да участват в организацията на възпоменанията. Партньори на Международната комисия са: Министерството на културата, Министерството на външните работи, Сеймът на република Литва (парламентът), Литовският изследователски център „Геноцид и съпротива“, Министерството на образованието и науката, Съюзът на литовските политически затворници и депортирани лица.

ПРИМЕРИ ОТ МОЛДОВА

Съветска Молдова в контекста на комунистическите режими в Европа

Име на организацията: Националната асоциация на младите историци на Молдова
(www.antim.md)

Целева група: ученици от средните училища в 12 клас (18-19 години)

Географска област: национално и европейско ниво

Цел: Да се предложи допълнителна информация за научни изследвания, преподаване и изучаване на комунистическите режими в Централна и Източна Европа (бившите социалистически страни и съветски републики).

Описание: Книгата е издадена през 2011 г. и представлява критичен анализ на комунистическите режими в Централна и Източна Европа. Книгата е разделена на две основни части: Опитът на посткомунистическите страни в разследването и осъждането комунистическите режими и Изучаване на комунистическия режим в Молдова. Работата включва 28 изследвания на 36 известни учени от САЩ, Литва, Естония, Словакия, Чехия, Великобритания, Румъния и Република Молдова. В първата глава на книгата учени обсъждат различни теми за влиянието на комунистическите режими в социалистическите страни и ролята на комисиите на истината в тези държави. Във втората глава молдовски изследователи анализират, в повечето случаи въз основа на нови документи, местните аспекти на комунистическия режим (терор, депортации, политически репресии, военна съпротива, политически противоположности, репресии срещу църквата, глад, идентични политики, наследството на комунистическия режим). Всички изследователи отбелязват значимостта и необходимостта за обществени дебати по въпроси за тоталитарното минало, за достъп до архивите и за споделяне на този опит с други страни.

Силни страни: Книгата представлява оригинален опит, посветен на историята на комунистическия режим и въздействието на комисиите

на истината. От 2011 г., тя се използва за научни изследвания, преподаване и изучаване на съвременна история в гимназиите. Тя е истински инструмент за развиване на критично мислене по отношение на близкото минало.

Приложимост: Книгата може да се използва в много страни, защото съдържа информация за комунистическите режими в Румъния, балтийските страни, Словакия, Чехия, България и Република Молдова.

Достъпност: Учебникът може да се поръча в Publishing House CARTIER.

За повече информация се свържете с: Sergiu Musteata:
sergiu_musteata@yahoo.com

Оценка: Всяка писмена информацията, използвана за преподаване може да бъде обсъдена и оценена чрез различни методи.

Ограничения: В момента книгата е публикувана само на румънски и не съдържа дидактически инструменти или задачи. Високата цена може да представлява ограничение.

Партньори: Фондация Сорос Молдова

Диалог между поколенията Устната история и образованието за възрастни в Република Молдова

Име на организацията: Националната асоциация на младите историци на Молдова
(www.antim.md)

Целева група: Учители, млади хора и възрастни

Географска област: Национално ниво – Молдова

Цел: Сдружението прави усилие да изследва близкото минало на Молдова чрез устните исторически извори. Работната група на проекта ще интервюира жертви и очевидци на важни събития, за да създаде база данни с аудио и видео записи и снимки. Тази база данни ще бъде отворена за местни и чуждестранни изследователи, студенти и други заинтересовани лица, като ще служи като основен информационен източник за историческите събития в Молдова от близкото минало. Събраните материали могат да бъдат използвани както за научни изследвания, така и за преподаване.

Описание: През 2013 г. е организирана работна среща във връзка с принципите на устната история и опита на други страни в тази област. През следващата година сдружението ще избере екип от 20 местни лица, заинтересовани от историята на 20-ти век, и по-специално периодите свързани с Втората световна война и Съветския период. Първоначално участниците ще бъдат запознати с основната цел на проекта и ще бъдат обучени, за да придобият солидни познания за принципите и техниките на устната история. Вече са установени контакти с преподаватели от Румъния, България и Германия, които са готови да проведат обучението.

Република Молдова е до голяма степен неизследван терен от гледна точка на устната история. Официалните писмени документи традиционно се смятат за единствения исторически извор в състояние да даде еднозначно тълкуване на миналото и той доминира историографията в Молдова. В Молдова все още не се провеждат обучения за изследване на устната история на страната. Създаването на специализирана база данни за устна история ще позволи и насърчи

професори от университети и висши училища да въведат такива обучения и да използват устни исторически извори в преподаването и научните изследвания.

Силни страни: Все по-малко молдовци са наоколо, за да разкажат за трудните времена през XX век: опустошенията на Втората световна война, повторната окупация на Бесарабия от Съветския съюз, принудителната колективизация на земеделските производители, гладът през 1946-1948 г., депортациите и др. Неотложността на този проект е очевидна. Необходимо е историите за тези ужасни години да бъдат записани преди хората, които са ги преживели, да са си отишли. Архивирането на информация, която все още в голяма степен е недостъпна за историците, ще даде възможност да се хвърли по-ярка светлина върху миналото и да се разгърне една уравновесена версия на историята въз основа както на официални, така и на неофициални източници.

Чрез повишаване на осведомеността за страданията, причинени от Втората световна война и Съветския тоталитаризъм, този проект ще помогне на молдовците да получат по-добро разбиране както за миналото, така и за своето бъдеще в обединена Европа. В началото интервютата ще бъдат съсредоточени върху няколко основни теми: I) Втората световна II) Холокоста, III) Комунистическият терор, IV) Гладът през 1946-48 г. Този избор е продиктуван от факта, че всеки ден свидетелите на тези трагични събития стават все по-малко. Екипите на проекта ще работят индивидуално и по двойки и ще разпитат очевидци от всички райони на Молдова.

Приложимост: Целите, структурата и методология на проекта могат лесно да бъдат адаптирани за нуждите на други страни.

Достъпност: Информация за всички дейности по проекта, както и повечето от събраните материали ще бъдат качени на уебсайта: <http://antim.md/>

Партньор: DVV International

Оценка: Дейностите по проекта ще бъдат обсъдени по време на местните работилници, на национална конференция, както и в публикации.

Ограничения: В началото интервютата ще бъдат представени само на румънски и руски език.

ПРИМЕРИ ОТ РУМЪНИЯ

История на комунизма в Румъния Факултативен курс на обучение за гимназии

Раздел 1: Закони, учебни програми, образователни стандарти и указания

Име на организацията: Министерство на образованието на Румъния, (<http://www.edu.ro/index.php>)

Целева група: Ученици от последния цикъл на гимназията (17-19 години)

Географска област: Национално ниво – Румъния

Цели:

- Да се увеличи броят на часовете в гимназиалното образование, посветени на историята на комунизма в Румъния.
- Да се изучава историята на комунистическите режими от гледна точка на правата на човека; на изследванията на културното и социалното разнообразие и изследванията на пола; на различните възгледи по чувствителни и спорни исторически въпроси; на разработването на стратегии за аргументиране, споразумяване и сътрудничество.

Описание: Едногодишният факултативен курс на обучение е приет през 2008 г. от Министерството на образованието с цел да подобри информираността на младите хора за политическите репресии и нарушаването на човешките права по време на румънския комунистически режим, както и за политическото, социалното и икономическото развитие на Румъния в периода 1945-1989 г. Предназначен е за ученици от последния цикъл на гимназиалното образование (17-19 години), най-вече от хуманитарните гимназии.

Обучението се развива по три основни оси:

- Аналитично изследване на властовите и психологическите механизми, които установяват и съхраняват комунистическия режим в продължение на 45 години;
- Изучаване на периода на диктатурата с фокус върху утвърждаването на демократичните и гражданските ценности и

- поведение;
- Процес на самостоятелна подготовка.

Учебната програма е структурирана в осем части, свързани с осем теми, които трябва да бъдат разгледани по време на едногодишния курс на обучение:

- Румънският комунизъм преди 1944 г.;
- Консолидацията на комунистическата власт;
- Репресивни механизми на властта;
- Румънската икономика по време на комунистическия режим;
- „Другият” по време на комунистическия режим;
- Съпротива и дисидентство по време на комунистическия режим;
- 1989 година в Европа и в Румъния;
- Наследството на комунистическия режим.

Силни страни: Проектът е официален курс на обучение, одобрен и подкрепен от Министерството на образованието на национално ниво, и следователно представлява образователен инструмент, приет и прилаган от румънската държава.

От 2008 г. насам всяка година около 3500 ученици избират този курс. Съществуването на такъв курс на обучение увеличава броя на часовете, посветени на историята на комунистическите режими и броя на учениците, които получават достъп до един много по-сериозен подход към развитието на комунистическата система и последствията от нея. До 2013 г. около 24 000 ученици са изучавали този едногодишен факултативен курс.

Приложимост: Курсът на обучение със своите цели, структура и съдържание може да бъде адаптиран и към нуждите на други държави.

Достъпност: Учебната програма на курса в Румъния може да бъде намерен на адрес: <http://www.iiccr.ro/pdf/ro/manual/programa.pdf>.

За повече информация може да се обърнете към Ралука Гросеску ralucagrosescu@gmail.com и Михай Стаматеску mstamatescu@yahoo.com

Оценка: Учебната програма на курса е оценена от комисия на Министерството на образованието. Съставена е от историци, специалисти в областта на образованието и гимназиални учители по

история.

Ограничения: Поради спецификите на румънската образователна система, курсът на обучение представлява интерес основно за ученици от хуманитарните гимназии и много рядко за ученици от математическите и природонаучните гимназии. Този курс се конкурира също така с други факултативни курсове на обучение в сферата на социалните и хуманитарните науки, затова е необходимо системно да бъде популяризиран в училищата.

Партньори: Институтът за разследване на престъпленията на комунизма и за паметта за румънското изгнаничество (www.iiccr.ro)

История на комунизма в Румъния Учебник за средния курс на образование

Раздел 3: Учебни помагала за работа в клас

Име на организация: Институт за разследване на престъпленията на комунизма и за паметта за румънското изгнаничество (www.iiccr.ro)

Целева група: Ученици от средните училища и гимназиите (15-19 години)

Географска област: Национално ниво – Румъния

Цели: Проектът има за цел да предостави учебно пособие за факултативния курс на обучение озаглавен „История на комунизма в Румъния”, и за общия курс на обучение по най-нова история за средните училища и гимназиите. Учебникът предлага анализ на развитието на комунистическия режим в Румъния и последствията от него от гледна точка на правата на човека, както и анализ на различни възгледи по чувствителни и спорни исторически въпроси. Той е инструмент за развиване на критично историческо мислене и за популяризиране на правата на човека чрез изучаването на близкото минало.

Описание: Учебникът, одобрен от румънското Министерство на образованието през 2008 г., представя критичен анализ на политическото, социалното и икономическото развитие на Румъния в периода 1945-1989 г. Предназначението му е да подпомага критичното мислене и да представя историята от множество гледни точки. Учебникът е структуриран в дванайсет глави, свързани с дванайсет основни теми от историята на комунистическия режим, които могат да бъдат използвани последователно, като едно цяло, но също така и поотделно с оглед на конкретни цели, преследвани от преподавателите в час, тъй като всяка от главите има определена степен на автономност.

- Румънският комунизъм преди 1944 г.;
- Установяване и консолидация на комунистическата власт;
- Структура и функциониране на Румънската комунистическа партия;

- Институциите на комунистическата държава;
- „Другият” по време на комунистическия режим;
- Разрушаването на гражданското общество и политическите репресии;
- Идеологическият монопол;
- Румънската икономика по време на комунистическия режим;
- Всекидневният живот;
- Външната политика;
- Съпротива и дисидентство по време на комунистическия режим;
- 1989 година в Европа и в Румъния и наследството на комунистическия режим.

Учебникът съдържа седем категории дидактически елементи. Текстът на урока предлага необходимите насоки и полезна информация за разбирането на съответната тема. Речникът обяснява исторически термини и понятия. Историческите извори са представени в няколко групи: текстове и снимки от времето на събитията (доклади, програми, манифести, законови текстове, декларации и др.); аналитични текстове за събитията, създадени от различни историци; мемоари на основните участници в събитията. Изследваните конкретни примери анализират в дълбочина даден въпрос или обект, смятан за емблематичен за събитията, и могат да предложат модел за изследване и на други теми. Учебните занимания предлагат индивидуално или групово коментиране на изворите, представени в учебника, както и самостоятелно проучване на други източници, но най-вече устна (орална) история. Сравнителната хронология в края на учебника поставя събитията в Румъния в международен контекст. Към учебника е приложено и DVD, озаглавено „Един ден в Румънската телевизия по време на ерата на Чаушеску”. Представени са някои оригинални телевизионни рубрики и емисии от последния период на управлението му до края на 1989 г. Към всяка от тях има учебни задачи.

Силни страни: „Историята на комунизма в Румъния” е първият европейски учебник, посветен на историята на даден комунистически режим. От 2008 г. насам този учебник се използва както за факултативния курс на обучение под същото заглавие, така и за общия курс на обучение по най-нова история в средните училища и

гимназиите. От 2008 г. от учебника са продадени 18 000 екземпляра. Наличието на такъв учебник води до по-доброто разбиране на историята на комунистическите режими чрез подход, използващ множество различни извори. Учебникът е инструмент за развиване на критично историческо мислене и за популяризиране на правата на човека чрез изучаването на близкото минало.

Приложимост: Учебникът със своите теми, структура и методология може да бъде възприет и адаптиран и в други държави.

Достъпност: Учебникът може да бъде поръчан на адрес: <http://www.polirom.ro/catalog/carte/o-istorie-a-comunismului-din-romania-manual-pentru-lice-3345/>

За повече информация, моля свържете се с Ралука Гросеску galucagrosescu@gmail.com или Михай Стаматеску mstamatescu@yahoo.com

Оценка: Учебникът е оценен от комисия на образователното министерство, състояща се от историци и учители по история от средния курс на образование. Второто издание на учебника е допълнено и подоброено в съответствие с различни критики, отправени в медиите от историци, политолози или журналисти.

Ограничения: Учебникът се фокусира основно върху историята на румънския комунистически режим и не остава много място за европейска контекстуализация на ситуацията в Румъния.

Партньори: Фондация „Конрад Аденауер”, Посолството на Холандия в Румъния, Посолството на САЩ в Румъния, Министерството на образованието на Румъния

Лятно училище „Сигет”

Раздел 2 и 4: Подходи и практики за подобряване на учебната среда. Професионално развитие за преподаватели и възрастни

Име на организацията: Фондация „Гражданска академия” – Мемориал на жертвите на комунизма и на антикомунистическата съпротива
<http://www.memorialsighet.ro>

Целева група: Учениците от средните училища и гимназиите (14-18 години) и учители по история

Географска област: Национално ниво – Румъния

Цели: За да привлечем интереса на младото поколение да научи повече за близкото ни минало, ние организирахме Лятното училище „Сигет”, което отговаря на нуждите от информация, полезна и разбираема за ученици. Такива събирания на младежи вдъхват живот на Музея „Сигет” в настоящето и отварят вратите му широко към бъдещето. С помощта на Лятното училище Мемориалът на жертвите на комунизма и на антикомунистическата съпротива в Сигет се превръща в един жив музей, в едно училище за памет. Тази памет минава отвъд стените на някогашния затвор и събужда съзнанието на хиляди ученици, които се научават да разбират историята, за да разберат и себе си.

Описание: Лятното училище „Сигет” се организира всяка година от 1998 г. насам. Директор на Лятното училище е френският историк Стефан Куртоа, авторът на „Черната книга на комунизма”.

Лятното училище „Сигет” се посещава от ученици от средния курс на образование на възраст между 14 и 18 години, като от 2008 г. в него участват и учители по история. Те се подбират след конкурс за есе на тема, свързана с комунистическия период, която всяка година е различна.

Курсовете на Лятното училище имат за цел да насърчат паметта за жертвите на комунизма. Участниците четат документи, изучават визуални материали и слушат анализи и свидетелства на съвременници, свързани с чудовищните механизми, чрез които историята функционира през втората половина на XX век и с

ограничаването на основните човешки права.

Лекторите са историци, специалисти по история на комунизма от Франция, Германия, Великобритания, САЩ, Полша, Чешката република, Русия, Унгария, Молдова и Румъния, както и дисиденти и борци срещу комунизма от цяла Източна Европа.

Докладите от конференциите и изказванията от дискусиите по време на Лятното училище „Сигет“ се публикуват в сборници под надслова „Училище за памет“.

Силни страни: Това е първото лятно училище, организирано в Румъния за ученици от средния курс на образование, което са занимава с историята на Румъния по време на комунистическия период и особено с комунистическите репресии.

Приложимост: Лятното училище „Сигет“ може да бъде посещавано от представители на други държави от Централна и Източна Европа, за да се прави сравнителен анализ на комунистическите режими в отделните бивши комунистически страни.

Достъпност: Повече информация и снимки от летните курсове, организирани всяка година през юли към Мемориала в Сигет, могат да бъдат намерени в интернет на следния адрес: www.memorialsighet.ro Сборниците „Училище за памет“ също са достъпни на нашата уеб страница.

Ограничения: Лятното училище е предназначено само за ученици от средни училища и гимназии и учители по история от Румъния и Молдова.

Партньори: Фондация “Конрад Аденауер” и Министерството на образованието на Румъния (от 2008 г. насам)

Човешките права в съвременната история на Румъния

Раздел 3. Учебни помагала за работа в клас

Име на организацията: институт за изследване на престъпленията на комунистическия режим и паметта на румънските изгнаници (www.iiccr.ro)

Целева група: Ученици на възраст 10-14 години и учители по хуманитарни науки

Географска област: Национално ниво

Цел: Проектът цели да допринесе за консолидацията на човешките права и ценности сред учителите и учениците, започвайки от миналото и насочвайки вниманието към една критична перспектива по въпроса за нарушаването на човешките права по време на комунистическия режим. Проектът разработва модел за обучение по самостоятелно гражданско мислене и гражданска активност.

Описание: Проектът се състои в публикуването на дидактични материали за ученици (исторически извори, упражнения и модели за граждански кампании в защита на човешките права и др.) и за учители (методическо ръководство, модели за дидактични дейности и др.) по темата за човешките права. Дидактическите материали се фокусират основно върху теми като: Дефиниция и история на човешките права след Втората световна война; Нарушаване на човешките права по време на комунистическия режим в Румъния; Фундаментални права на личността и малцинствените групи; Международни конвенции; Институции и неправителствени организации; Права на детето; Всеки информационен текст е придружен от упражнения.

Силни страни: Проектът представя приветлив и интерактивен подход към историята на човешките права за ученици. Той също предлага методическо ръководство за учители от хуманитарни науки.

Приложимост: Моделът е като цяло приложим за всеки географски или исторически контекст

Достъпност: Материалите са достъпни на уебсайта:

<http://www.iiccr.ro/pdf/ro/manual/programa.pdf>. За допълнителна информация можете да се свържете с Raluca Grosescu

ralucagrosescu@gmail.com, Mihai Stamatescu mstamatescu@yahoo.com

Ограничения: Тъй като това е проект за извънкласна дейност, се налага систематично насърчаване, за да бъде приложен на практика. В противен случай, повечето от материалите могат да останат неизползвани.

Партньори: Посолство на Холандия в Румъния, Фондация „Конрад Аденауер“

Да учим история чрез опита от миналото: обикновените граждани под надзора на Секуритатите в периода 1970 – 1980 г.

Раздел 3. Учебни помагала за работа в клас

Име на организацията: Национален съвет за изучаване на архивите на Секуритатите (www.cnsas.ro)

Целева група: ученици от средните училища и студенти в сферата на хуманитарните науки, учители и специализиран персонал в училищните инспекторати, правителствени и неправителствени организации и институции (национални и международни и по-специално немски), които се занимават с въпросите, свързани с комунизма и човешките права.

Географска област: Румъния, страни от ЕС (Германия)

Цел: Основната цел на този проект е да илюстрира живота на обикновените граждани под надзора на Секуритатите в периода 1970-1980 г., да напомни за методите за наблюдение и контрол на Секуритатите и да покаже начина, по който хората помнят тези преживявания. Филмът, христоматията и дебатите, организирани като семинари, имат следните цели: да се улесни обменът на опит, мнения и ценности относно репресиите, за да се поучим от този опит; да бъдат доближени както младите хора, така и по-възрастните граждани до европейските демократични ценности чрез съхраняване на паметта на жертвите на комунистическия режим; да се насърчат взаимодействието и диалога между поколенията за най-новата история, да се почетат жертвите на комунстическия режим в Румъния.

Описание:

I. Документален филм: „Под надзора на Секуритатите 1970 – 1980 г.“, 54 минути, DVD, версия на английски и румънски

II. Христоматия: „Да учим история чрез опита от миналото: обикновените граждани под надзора на Секуритатите в периода 1970 – 1980 г.“ Христоматията съдържа спомени и документи от архивите на Секуритатите. Изданието може да бъде полезно на ученици, студенти и учители, които искат да се запознаят с историята на този период и да я преподават.

III. В рамките на проекта са организирани шест дебата, за да се

популяризират филмът и христоматията.

Силни страни: В проекта са въввлечени над 600 души: 55% - ученици, 25% студенти; 25% - учители, журналисти, представители на институции и инспекторати, представители на организации от Румъния и Германия.

Приложимост: Проектът със своята методология, структура и цели може да бъде адаптиран и за други държави.

Достъпност: Материалите могат да бъдат поръчани от CNSAS, Matei Basarb street, no 55-57, sector 3, Bucharest, Romania, 030671; <http://www.cnsas.ro> and istorieorala@cnsas.ro, За повече информация: Cristina Anisescu, crissanisescu@gmail.com .

Партньори: Факултет по история и философия на университета Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca; Офис на федералната комисия (BStU) в Берлин, Румънски културен институт и Културен институт «Titu Maiorescu» в Берлин, Център за изследване на комунизма и пост-комунизма , Исторически факултет към Университета Iaşi University.

Оценка: По време на дебатите, участниците са помолени да попълнят обратна връзка и анкета. Оказва се, че младите хора, родени след 1990 г. практически не знаят почти нищо за живота на техните близки по време на комунистическия режим.

Ограничения: За да има дългосрочен ефект от проекта, неговите резултати трябва активно да бъдат използвани от различни образователни институции, неправителствени организации и др.

ПРИМЕРИ ОТ СЛОВАКИЯ

Поглед към всекидневния живот от еднаква перспектива

Раздел 3: Учебни помагала за работа в клас

Име на организацията: Институт по история, Словашка академия на науките: Център за осъвременяване на учебната програма по история.

Целева група: Ученици от основния и от средния курс на образование

Географска област: Словакия. Неограничена

Цели: Разбиране на властовите механизми с помощта на различни видове намеса на режима във всекидневния личен живот на младежите, в тяхното свободно време, в правото им на избор да получат образование, кариерно развитие и др.

Описание: Основната идея на тази задача е да пренесе „режима“ на нивото на една еднаква поколенческа перспектива и да бъде обяснен чрез живота на децата и младежта. Докато обясняването на режима разчита на описанието на страдания от всякакъв вид - затвори и екзекуции, той не се вмества в представите на учениците от началния и от средния курс и остава непонятен за тях. Те обаче осъзнават, че всеки ден свободно взимат макар и маловажни решения, тъй като са чувствителни към всякакво вмешателство в личната сфера (включително по отношение на решенията как да се обличат, каква музика да слушат, дали да контактуват с роднини и приятели в чужбина). Учениците могат да си представят какво е да си обект на постоянен тормоз и могат да бъдат накарани да ценят куража да се отстоява личната позиция или възглед, когато си изправен пред групов остракизъм и пр. С помощта на въпроси като „Кое от нещата, които направи днес от сутринта, би било невъзможно или опасно преди 70/60/40 години?“, „Каква би била рутинната ти всекидневна програма, ако беше ученик в същото училище преди 70/60/40 години?“, „Кои бяха най-важните ти решения през тази година и кой би се намесил в тях в миналото?“, може да бъде изследвана способността на режима за проникване във всекидневния живот на хората.

Силни страни: Младежите много по-лесно могат да се идентифицират със своите връстници от времето на комунизма, още повече в позната

житейска среда, отколкото с възрастни хора в извънредни ситуации (затвори и др.). Тази задача помага да се избегне капанът на твърдението „о, те не могат да си го представят това“, защото им позволява да разберат как режимът е нарушавал основни човешки и граждански права.

Приложимост: Задачата като цяло е приложима и приспособима към всеки географски или исторически контекст.

Оценка: Резултатите се оценяват в общата дискусия.

Ограничения: Лекторът трябва да е в състояние да различава и обяснява ограничения, дължащи се просто на техническия прогрес, и да обсъжда сравними детайли от живота в миналото.

Пътуване във времето

Раздел 3: Учебни помагала за работа в клас.

Име на организацията: Институт по история, Словашка академия на науките: Център за осъвременяване на учебната програма по история.

Целева група: По-големи ученици от основния курс и ученици от средния курс на образование.

Географска област: Словакия. Неограничена

Цели: Разбиране на институционалната мрежа на режима и неговите стратегии за контрол чрез феномена на пътуването и ограниченията на свободата на придвижване.

Описание: Целта е учениците да се запознаят в общи линии с феномена пътуване и миграция и в частност с условията, при които е било възможно да се осъществява в миналото, и ограниченията, които са били налагани на населението. Изследователската работа на учениците (която се извършва както в класната стая по предварително подготвените документи, така и извън класната стая чрез семейни и други истории) се основава на проучване на широк спектър от лични и институционални документи (различни образци от попълнени бланки, паспорти, карти, пощенски картички, снимки от граничната зона, снимки на битово-житейската среда преди и след преместването, пътеписи, записи на свидетелства на съвременници) и на интервюта за пътувания, направени през изследвания период. В резултат от изследванията си, учениците могат да изработят карта на периметъра на „разрешеното придвижване”, както и да направят опис на различните разрешения и печати, необходими за посещение на конкретна дестинация. Но те могат също така да се впуснат в изследване на акции по принудително изселване и заселване, на военната охрана на държавните граници или на дефицитните стоки и контрабандата на дребно, както и на други теми. Тези изследвания помагат за обяснението на понятия като официални/неофициални ограничения на личната свобода, клиентелизъм, корупция, емиграция, принудително изселване и заселване, затворени граници...

Силни страни: Голямото разнообразие на достъпни автентични източници дава възможност още в основното училище да се правят

истински собствени целенасочени изследвания. За целевата възрастова група, избраната тема е част от понятните, възможни за осмисляне сфери от живота. Приложимост: Проектът може лесно да се адаптира към конкретен национален контекст.

Оценка: Резултатите се оценяват по време на представянето на работите на учениците. Те могат да бъдат представени и оценени и в отделен документ.

Ограничения: Предварително трябва да бъде подготвен набор от образци от документи с местен произход. Учениците участват в заниманията с резултатите от собствените си изследвания.

Стари трикове за млади читатели

Раздел 3: Учебни помагала за работа в клас

Име на организацията: Институт по история, Словашка академия на науките: Център за осъвременяване на учебната програма по история

Целева група: по-големи ученици от основния курс (14+ години) и ученици от средния курс на образование

Географска област: Словакия. Неограничена

Цели: Развиване на основни умения за разпознаване и класифициране на инструментите на пропагандата, обучаване за работа с исторически (комунистически) печатни медии.

Описание: По две причини пропагандните материали, подготвени първоначално за деца, са много подходящи за развиване на основни умения за разпознаване на пропагандата и за анализиране на механизмите на режима за индоктриниране. Първо, те са написани на разбираем език и засягат теми, близки дори на съвременната младеж. Второ, не е имало нужда техните автори да разчитат на опита или познанията на реципиента, освен това писанията им често са в един приказен жанр, който ги кара да се чувстват свободни да се аргументират и извън ограниченията на здравия разум, докато популяризират избраното послание. В резултат от това тези идеологически послания стават още по-видими за днешните млади читатели, когато са сравнявани с текстове, предназначени първоначално за възрастна публика.

Една добра колекция от текстове и снимки позволява също така да се прави сравнение на пропагандата на различни режими. За основната колекция препоръчваме жанрове като например политически „актуализирани“ приказки; публикувани образци на „писма“ от деца до техни „другарчета“ от други училища или държави, или техните писма до родителите им; сведения за различни примери на смели и героични постъпки на младежи; стихове, писани от деца и стихове, писани от възрастни, за деца, в които се засягат възможни за сравнение теми (например честване на Ръководителя, изразяване на любов към армията...).

Силни страни: Използваните извори – исторически текстове,

предназначени за деца. Въпреки, че обикновено са съвсем кратки, те представляват полезен източник за разбиране на пропагандисткия дневен ред на режима и текстовите средства за неговото разпространение. Освен това те веднага привличат интереса на учениците, които ги намират за забавни заради старомодната и патетична лексика.

Приложимост: Проектът лесно може да се адаптира след кратко проучване на местните печатни издания за деца и младежи от съответния исторически период.

Оценка: Резултатите се оценяват по време на обща дискусия в класната стая, която допълнително допринася за учебния процес.

Ограничения: Лекторът трябва да внимава да не претовари учениците с различни текстове, макар и да са кратки. В учебния час трябва да бъде предвидено време не само за прочитането им, но и за анализ на всеки отделен текст и за дискусия.

СЛОВЕНИЯ

Семейна история

Раздел 5: Открий и уважавай местната и устната история

Име на организацията: Изследователски център за национално помирение (www.scnr.si)

Целева група: Ученици от средните училища (15-16 годишни)

Географска област: Национално ниво – Словения

Цели: Да предложи учебно пособие, което предоставя различен подход към изучаването на историята, като дава възможност на учениците да научат какво е устна (орална) история и им позволява активно участие в образователния процес и прилагане на теоретичните знания на практика. Една от основните задачи на обучението по история е да помага на младите хора да разбират миналото и настоящето и да ги възпитава като отговорни граждани, но то също така трябва да провокира взаимно уважение и да утвърждава конкретни ценности. Поколенията на съвременните ученици израснаха без да имат свои собствени спомени за комунизма и без да са изпитали на гърба си диктатурата. Затова когато оценяват миналото, младите хора изхождат от днешна гледна точка и от ценностите на едно демократично общество. Непредубеденият и критичен подход към документи и спомени може да доведе до откриване на неочаквани факти, но може и да улесни младите хора да разберат заветите на своите родители, дядовци и баби, да получат повече знания за комунистическото минало.

Описание: „Семейна история” е допълнителна програма, предложена от Изследователския център за национално помирение, към курса на обучение по история за средните училища. Програмата е предназначена за първокурсниците в средните училища. Акцентът пада повече върху източниците, използвани в исторически изследвания, отколкото върху тоталитаризма. Концепцията се основава на прилагането на активно, критично и творческо учене. Учениците научават какво е устна (орална) история и придобиват опит как да направят запис на интервю. Чрез историята на членовете на своето

семейство те научават не само как се събират материали, които са важни източници за едно историческо изследване, но и се мотивират да разсъждават върху по-широк исторически контекст. Също така, те получават възможност в друга светлина да установят колко голямо е значението на човешките права. С помощта на семейните истории учениците се чувстват свързани с историческия период и по-добре подготвени да се справят с него и характеристиките му.

Програмата е разделена на две части. В началото учениците получават някои теоретични знания за устната (оралната) история и инструкции как да проведат интервюто. Запознават се с практическата работа на историци и примери за свидетелства на съвременници. Научават как да ги депозират и начините, по които да ги използват. Така те узнават и защо е важно за историците и обществото като цяло да се публикуват документи и свидетелства на съвременници. Учениците разбират също така, че допълнителните материали, неща, които хората съхраняват у дома си, са ценен източник на информация и също могат да бъдат полезни за допълване на свидетелствата на съвременниците. Такива източници могат да бъдат, например, снимки, лични документи, писма и др. По този начин учениците се запознават и с материалното наследство и с това колко е важно съхраняването му за бъдещите поколения. Учениците са насърчени да търсят интересни документи в лични семейни архиви или другаде. Следващата стъпка е индивидуалната им работа. Получават задачата да изберат член от семейството си, съсед или познат и да запишат неговото или нейното свидетелство. Накрая учениците представят и оценяват работата си. Най-напред се концентрират върху техническото изпълнение на своите задачи, а после върху съдържанието и върху това какво са преживели, докато са правели записите, какви чувства си изпитали, как са се държали разказвачите. Докато изслушват взаимно семейните си истории, те се опитват да разберат историческия период и личния опит на семействата си, като свързват тези лични истории в един по-широк исторически контекст. В този контекст са насърчени също така да разсъждават за човешките права и нарушаването на човешките права, както и за влиянието, което конкретни събития са имали върху живота на хората.

Накрая учениците събират всички истории в една тетрадка, която може

да бъде показвана на техните връстници в училище или на по-широка публика.

През цялото време на заниманията им, учениците са подтиквани да мислят за това колко е важно да се събират свидетелства на съвременници и какво е мястото им в историческите изследвания.

Силни страни: Свидетелствата на съвременници могат да попълнят празнини в архивните извори, но те също така са ценен материал, който обогатява знанията за миналото и предлага оценка на субективния опит. Предизвикателство е да се използва индивидуалният исторически опит на разказвачите, но е и предимство. Правдивостта и прецизността на информацията не е най-важното в този случай.

Свидетелствата на съвременници позволяват на учениците да се запознаят с личните преживявания, възгледи и емоции на хора, които обикновено не оставят след себе си писмени документи. Те получават възможност да обяснят възгледите си, да споделят с учениците моменти от миналото, които са белязали живота им. С помощта на историите на своите близки, учениците не само се научават как да събират и съхраняват устни свидетелства и други материали, които са важни за историческите изследвания, но и се мотивират да разсъждават върху един по-широк исторически контекст, обръщайки внимание на значението на зачитането на човешките права.

Чрез записите и анализите на свидетелствата учениците са стимулирани да мислят и се научават да използват самостоятелно различни исторически източници. Анализът на тези източници изисква от тях или ги насърчава да развият определени способности, като например критическо мислене и умения за интерпретация, знания и разбиране, които им помагат да поставят събитията в исторически контекст. Те се научават как да определят надеждността на източниците и да съпоставят свидетелствата с други източници. Освен това, учениците се запознават с процеса на създаване на материали по устна (орална) история.

Събирането и анализирането на източници е полезно в много отношения:

- Учениците се запознават с преживяванията и възгледите на обикновени хора, които не се споменават в учебниците; те научават, че историята не разказва само за политически лидери, генерали и ужасни

войни; узнават как отделни хора са преживели тези събития;

- Те могат да научат за миналото от различни гледни точки и да получат достъп до живота на хората, което може да разшири общата информация и знанията от учебниците им;
- Те научават повече за обкръжаващата ги среда;
- Проектът предоставя на учениците практически познания;
- Насърчава ги да дискутират;
- Учениците развиват умения да комуникират;
- Те получават възможност да се запознаят с професията на историка и да научат как историците работят в изследователските институции;
- Имат и възможност да се идентифицират с хора от други поколения или с разнообразни възгледи и преживявания.

Приложимост: Програмата с нейните цели, структура и методология може да бъде възприета и прилагана и в други държави.

Достъпност: Програмата е включена в Каталога на факултативните предмети, подготвен от Националния образователен институт на Република Словения <http://www.zrss.si/default.asp?rub=251>.

За повече информация можете да се обърнете към Изследователския център за национално помирение на следните адреси: info@scnr.si, marta.kersic@scnr.si, jelka.piskuric@scnr.si.

Оценка: Програмата е оценена от Изследователския център за национално помирение. На базата на събрания опит планирано изготвянето на учебно помагало във вид на DVD, така че повече учители да могат да използват тази програма в своите часове.

Ограничения: Програмата не се ограничава само до историята на комунизма. Учениците са свободни да избират свои собствени теми, защото основната цел на програмата е да подготви учениците за критично изследване на базата на източници, използвани в историческите изследвания.

ЧЕХИЯ

Истории за несправедливостта Проект „От мястото, където живеем”

Раздел 5: Открий и уважавай местната и устната история

Име на организацията: Фондация „Хора в нужда”, Програма „Един свят в училищата”, <http://www.jsns.cz/>

Целева група: Ученици от основния и от средния курс на образование

Географска област: Национално ниво – Чехия

Цели: Да насърчава младите хора да научат повече за следвоенната история на района, в който живеят с помощта на интервюта на съвременници; да записват истории на хора, преследвани от комунистическия режим, като по този начин допринесат за съхраняване на историческата памет.

Описание: „От мястото, където живеем” е колективен ученически проект. Под ръководството на своите учители, екипите получават задача да открият в района, където живеят, човек, преживял несправедливост по време на управлението на комунистическия режим. Те трябва да напишат неговата или нейната история на базата на интервюта и допълнителни проучвания, например в архиви и регионални музеи. След проучванията, правени в продължение на половин година, учениците представят писмената история на конкретен човек, придружена от съответен брой допълнителни материали като снимки, копия от архивни документи или аудио-/видеозаписи. Историите засягат различни теми – например антикомунистическата съпротива, колективизацията и национализацията, преследване на църквата, нахлуването на войските на Варшавския договор през 1968 г., „подземна” (ъндърграунд) и алтернативна култура и др. Работите на учениците до момента са станали основа за две мултимедийни презентации и една пътуваща фотографска изложба.

Силни страни: Проектът допринася за съхраняване на историческата памет, което е изключително важно с оглед на факта, че съвременниците на историческите събития прогресивно намаляват. Младите хора научават за близкото минало чрез лични истории. Те се

запознават с методите и моралните принципи на устната (оралната) история, научават как да се сдобият с материали от архивни фондове и развиват уменията си да презентират, тъй като имат задачата да направят презентация на резултатите от половингодишните си проучвания.

Приложимост: Проектът със своите цели, структура и методология може да бъде използван в други държави.

Оценка: Проектът се оценява всяка година от участващите ученици, както и от техните учители.

Ограничения: Проектът разчита на желанието на очевидци и участници в събитията да направят своите истории публично достояние. Предизвикателство може да представлява здравословното състояние на свидетелите. Човешката памет също понякога е склонна към грешки и затова е важно свидетелствата на съвременниците и очевидците да бъдат съпоставени с архивни документи.

Истории за несправедливостта Филмов месец в училищата

Раздел 5: Учебни помагала за работа в клас

Име на организацията: Фондация „Хора в нужда“, Програма „Един свят“ в училищата, <http://www.jsns.cz>

Целева група: Ученици от основния и от средния курс на образование

Географска област: Национално ниво – Чехия

Цели: Да предложи модерно учебно помагало за курса по история в чешките училища; да даде знания за недемократичните практики на комунистическото управление в бивша Чехословакия; да популяризира правата на човека сред младите хора с помощта на документални филми и срещи със съвременници.

Описание: Филмовият месец се провежда в чешките училища всяка година през ноември. В рамките на месеца се подбират между три и пет документални филма в съответствие с различни критерии като например: тема, балансирано съдържание, достъпност и др. След това филмите се предоставят безвъзмездно на училищата, за да получат учениците знания за комунистическа Чехословакия. Единственото условие, което училищата са длъжни да изпълнят, е да организират прожекции на филмите за своите ученици и последваща дискусия със съвременници, свидетели на събитията, историци или авторите на филмите.

Силни страни: Проектът си служи със забележителния потенциал на документалното кино, за да привлече интереса на младите хора. Също така той дава възможност на учениците да се срещнат с „живата история“ чрез индивидуални житейски истории. От 2004 г. насам стотици училища са домакини на прожекции и последващи дискусии всяка година. Достойнствата на проекта се потвърждават от положителните реакции на педагози, както и на ученици. Проектът е препоръчан от чешкото Министерство на образованието, младежта и спорта да бъде използван при преподаването на историята на XX век.

Приложимост: Проектът със своите цели, структура и методология може да бъде възприет и използван и в други държави.

Достъпност: Филмите са достъпни за регистрирани потребители

на уебсайта на Програма „Един свят в училищата” под формата на аудиовизуални уроци. Филмите също така могат да бъдат поръчани на DVD на адрес: http://www.jsns.cz/cz/prints_dvd/4/Filmy_na_dvd.html?type=dvd&pos=2&subc=22

За повече информация, моля, обърнете се към Катерина Сапарова на следния електронен адрес: katerina.saparova@jsns.cz.

Оценка: Всяка година проектът се оценява от участващите учители.

Ограничения: Проектът разчита на чешкото производство на документални филми и темите, които се засягат в тях. Докато за бивша Чехословакия от 50-те години на миналия век има много подходящи филми, само една малка част от филмите са посветени на ерата на т.нар. нормализация през 70-те и 80-те години на ХХ век. Тематично филмите са фокусирани най-вече върху историята на бивша Чехословакия и остават ограничено място за европейска контекстуализация.

Информационни ресурси в Интернет

Диктатурата в България

<http://www.diktaturata.bg/>

Виртуален паметник на жертвите на комунизма в България

<http://www.victimsofcommunism.bg/>

Декомунизация

<http://www.decommunization.org/>

Текстове за комунизма в България

<http://www.kas.de/bulgarien/bg/pages/11938/>

Платформа за европейска памет и съвест

<http://www.memoryandconscience.eu>

‘Reconciliation of European Histories’ an informal group of Members of the European Parliament

<http://eureconciliation.wordpress.com/>

Филми за епохата на комунизма в България

- *Авантаж* ; 1977 ; Режисьор: Георги Дюлгерев;
Сценаристи: Руси Чанев, Георги Дюлгерев
- *Всичко е любов* ; 1979 ; Режисьор: Борислав Шаралиев ;
Сценарист: Боян Папазов
- *Да обичаш на инат* ; 1986; Режисьор: Николай Волев;
Сценаристи: Чавдар Шинов, Николай Волев
- *Петък вечер* ; 1987; Режисьор: Людмил Кирков ; Сценарист: Чавдар Шинов
- *Вчера* ; 1988 ; Режисьор: Иван Андонов;
Сценаристи: Владо Даверов, Иван Андонов
- *Дишай* ; 1988 ; Режисьор: Юри Жиров
- *Сезонът на канарчетата* ; 1993 ; Режисьор: Евгени Михайлов;
Сценарист: Николай Вълчинов
- *Гори, гори, огънче*; 1994; Режисьор: Румяна Петкова; Сценарист: Малина Томова
- *Граница* ; 1994 Режисьори: Христьян Ночев, Илиян Симеонов;
Сценаристи: Христьян Ночев, Илиян Симеонов
- *Давай напред и не забравяй! Една балада за българските герои* ; 2007
Режисьор: Илия Троянов
- *Проблемът с комарите и други истории* ; 2007; Режисьор: Андрей Паунов;
Сценаристи: Андрей Паунов, Лилия Топузова
- *Забравените. Смърт там, където други отиват в отпуск* ; 2011
Сценаристи и режисьори: Фрая Клир, Андреас Куно Рихтер

Европейската съвест и тоталитаризма

Резолюция на Европейския парламент от 2 април 2009 г.

Европейският парламент,

- като взе предвид Всеобщата декларация на ООН за правата на човека,
- като взе предвид Резолюция 260(III)А на Общото събрание на ООН от 9 декември 1948 г. за геноцида,
- като взе предвид членове 6 и 7 от Договора за Европейския съюз,
- като взе предвид Харта на основните права на Европейския съюз,
- като взе предвид Рамково решение 2008/913/ПВР на Съвета от 28 ноември 2008 г. относно борбата с определени форми и прояви на расизъм и ксенофобия посредством наказателното право¹,
- като взе предвид Резолюция 1481 на Парламентарната асамблея на Съвета на Европа от 25 януари 2006 г. относно необходимостта от международно осъждане на престъпленията на тоталитарните комунистически режими,
- като взе предвид своята декларация от 23 септември 2008 г. за обявяване на 23 август за Европейски възпоменателен ден за жертвите на сталинизма и нацизма²,
- като взе своите многобройни резолюции относно демокрацията и зачитането на основните права и свободи, включително резолюцията от 12 май 2005 г. относно шестдесетата годишнина от края на Втората световна война (8 май 1945 г.)³, резолюцията от 23 октомври 2008 г. за възпоменание за гладомора⁴ и резолюцията от 15 януари 2009 г. за Сребреница⁵,
- като взе предвид комисиите за истина и справедливост, създадени в различни части на света, които са помогнали на хората, живели в условията на редица бивши авторитарни и тоталитарни режими, да преодолеят своите различия и да постигнат помирение,

1. ОВ L 328, 6.12.2008 г., стр. 55.

2. Приети текстове, P6_TA(2008)0439.

3. ОВ С 92 Е, 20.4.2006 г., стр. 392.

4. Приети текстове, P6_TA(2008)0523.

5. Приети текстове, P6_TA(2009)0028.

- като взе предвид изявленията на своя председател и на политическите групи, от 4 юли 2006 г. - 70 години след държавния преврат на генерал Франко в Испания,
- като взе предвид член 103, параграф 4 от своя правилник,
- А. като има предвид, че историците изразяват съгласие, че напълно обективното тълкуване на историческите факти е невъзможно и че не съществуват обективни исторически дискурси; като има предвид, че въпреки това професионалните историци използват научни инструменти за изучаване на миналото и се стараят да бъдат безпристрастни в най-голяма степен;
- Б. като има предвид, че нито една политическа организация или политическа партия не разполага с монопол върху тълкуването на историята и че тези организации и партии не могат да претендират за обективност;
- В. като има предвид, че официалното политическо тълкуване на историческите факти не следва да бъде налагано посредством взети с мнозинство решения на парламентите; като има предвид, че един парламент не може да законодателства по отношение на миналото;
- Г. като има предвид, че основна цел на изграждането на Европейския съюз е гарантирането на зачитането на основните права и на правовата държава в бъдеще и че за постигането на тази цел са предвидени подходящи механизми в членове 6 и 7 от Договора за Европейския съюз;
- Д. като има предвид, че грешното тълкуване на историята може да подхранва политики на изключване по този начин да подтикне към омраза и расизъм;
- Е. като има предвид, че трябва да бъдат поддържани живи спомените за трагичното минало на Европа, за да бъдат почетени жертвите, да бъдат осъдени извършителите и да бъде подготвена почвата за помирение, основано върху истина и памет;
- Ж. като има предвид, че милиони жертви бяха депортирани, хвърлени в затвори, измъчвани и убити от тоталитарните и авторитарните режими през 20 век в Европа; като има предвид, че въпреки това трябва да бъде признато, че Холокостът е единствен по рода си;
- З. като има предвид, че нацизмът беше доминиращият исторически опит в Западна Европа, а в страните от Централна и Източна Европа преживяха както нацизма така и комунизма; и като има предвид, че трябва да се насърчава разбиране по отношение на двойното наследство, понесено от диктатурите в тези страни;

- И. като има предвид, че от самото си начало европейската интеграция е била отговор на страданията, причинени от две световни войни и от нацистката тирания, която доведе до Холокоста и до експанзията на тоталитарни и недемократични комунистически режими в Централна и Източна Европа, както и начин за преодоляване на дълбоките различия и враждебност в Европа чрез сътрудничество и интеграция и също така за слагане на край на войната и за гарантиране на демокрацията в Европа;
- Й. като има предвид, че процесът на европейска интеграция е бил успешен и че е довел до един Европейски съюз, който обхваща държавите от Централна и Източна Европа, които бяха управлявани от комунистически режими от края на Втората световна война до началото на 90-те години и като има предвид, че присъединяването на Гърция, Испания и Португалия, прекарвали дълги години под гнета на фашистки режими, спомогна за гарантиране на демокрацията в Южна Европа;
- К. като има предвид, че Европа няма да бъде обединена, освен ако не съумее да формира общ поглед върху историята си, не признае нацизма, сталинизма и фашистките и комунистическите режими като общо наследство и не започне честен и обстоен дебат за техните престъпления през миналия век;
- Л. като има предвид, че през 2009 г. обединена Европа ще отбележи 20-та годишнина от събарянето на комунистическите диктатури в Централна и Източна Европа и падането на Берлинската стена и че това следва да бъде както повод за по-добра осведоменост за миналото и за признаване ролята на демократичните инициативи на гражданите, така и стимул за засилване на усещането за съпричастност и сближаване;
- М. като има предвид, че също така е важно да се помнят онези, които са оказали активна съпротива на тоталитарното управление и които следва да останат в съзнанието на европейците като герои на тоталитарната епоха заради тяхната всеотдайност, преданост към идеалите, чест и мъжество;
- Н. като има предвид, че от гледна точка на жертвите няма особена разлика кой режим ги е лишил от свобода, ги е изтезавал или убивал, по каквито и да било причини;
1. Изразява почит към всички жертви на тоталитарните и недемократични режими в Европа и отдава уважение на всички, които са водили борба срещу тиранията и подтисничеството;
 2. Отново потвърждава своя ангажимент към една мирна и благоденстваща Европа, основана върху ценностите зачитане на човешкото достойнство, свободата, демокрацията, равенството, върховенството на закона и зачитането на правата на човека;

3. Подчертава значението на поддържането на спомените за миналото живи, тъй като не може да има помирение без истина и памет; отново потвърждава своята решителна единна позиция срещу всяка форма на тоталитарно управление, независимо от идеологическия контекст;
4. Припомня, че най-скорошните актове на геноцид и на престъпления срещу човечеството в Европа все още се осъществяваха през юли 1995 г. и че е необходима непрестанна бдителност в борбата срещу недемократичните, ксенофобски, авторитарни и тоталитарни идеи и течения;
5. Подчертава, че за да бъде повишена осведомеността в Европа относно престъпленията, извършени от тоталитарни и недемократични режими, трябва да бъде подпомагано документирането и разказите на очевидци за изпълненото с неволи минало на Европа, тъй като без памет не може да има помирение;
6. Изразява съжаление, че двадесет години след рухването на комунистическите диктатури в Централна и Източна Европа достъпът до документи от личен характер или за целите на научни изследвания е все още необосновано ограничен в някои държави-членки; призовава за полагане на истински усилия във всички държави-членки за отваряне на архивите, включително тези на бившите служби за сигурност, тайната полиция и разузнавателните ведомства, въпреки че трябва да се предприемат мерки, за да се гарантира, че с този процес не се злоупотребява за политически цели;
7. Решително и недвусмислено осъжда всички престъпления срещу човечеството и масовото нарушаване на правата на човека от страна на всички тоталитарни и авторитарни режими; изразява съчувствие, разбиране и признание за техните страдания на жертвите на тези престъпления и на членовете на техните семейства;
8. Заявява, че европейската интеграция като образец за мир и помирение е продукт на доброволния избор на народите на Европа за ангажиране с едно споделено бъдеще и че Европейският съюз носи особена отговорност за насърчаването и съхраняването на демокрацията, на зачитането на правата на човека и на върховенството на закона не само на територията на Европейския съюз, но и извън него;
9. Призовава Комисията и държавите-членки да полагат допълнителни усилия за засилване на преподаването на европейска история и да подчертават историческото достижение на европейската интеграция и резкия контраст между трагичното минало и мирното и демократично обществено устройство в днешния Европейски съюз;

10. Вярва, че правилното съхраняване на историческата памет, всеобхватната оценка на европейската история, както и общоевропейското признаване на всички исторически аспекти на съвременна Европа ще укрепи европейската интеграция;
11. С оглед на това призовава Съвета и Комисията да подпомагат и защитават дейността на неправителствени организации като Мемориал в Руската федерация, която организация е ангажирана активно с проучването и събирането на документи, свързани с престъпленията, извършени през сталинисткия период;
12. Отново изразява своята последователна подкрепа за засилване на международната справедливост;
13. Призовава за създаването на Платформа за европейска памет и съвест, която да предоставя подкрепа за работата в мрежа и сътрудничеството между националните изследователски институти в областта на тоталитарните режими, както и за създаването на пан-европейски документален център или мемориал на жертвите на всички тоталитарни режими;
14. Призовава за засилване на съответните съществуващи финансови инструменти с оглед предоставяне на подкрепа за професионални исторически изследвания на гореспоменатите въпроси;
15. Призовава за обявяване на 23 август за общоевропейски ден за почитане на паметта на жертвите на всички тоталитарни и авторитарни режими, който да бъде отбелязан с достойнство и безпристрастност;
16. Изразява убеждение, че крайната цел на разкриването и оценката на престъпленията на комунистическите тоталитарни режими е помирение, което може да се постигне с поемане на отговорност, молба за прошка и насърчаване на морално възраждане;
17. Възлага на своя председател да предаде настоящата резолюция съответно на Съвета, Комисията, парламентите на държавите-членки, правителствата и парламентите на държавите-кандидатки за членство, правителствата и парламентите на държавите, асоциирани с Европейския съюз, както и на правителствата и парламентите на държавите-членки на Съвета на Европа.

Пражка декларация за европейската съвест и комунизма

Загрижени за достойното и демократичното бъдеще на нашия европейски дом, като имаме предвид

- че общества, които забравят миналото, нямат бъдеще
- че Европа ще се обедини едва когато обедини отново своята история, когато признае като общи последствията от комунизма и нацизма и предизвика откровен и задълбочен дебат за престъпленията на всички тоталитарни режими през миналия век
- че гузната съвест, произтичаща от комунистическото минало, е тежко бреме за бъдещето на Европа и за нашите деца
- че осмислянето на престъпленията срещу човечеството, извършени от комунистическите режими на континента, трябва да породи същите чувства у всички европейци, каквито пораждат престъпленията на нацистките режими
- че престъпленията на комунизма все още не са получили достатъчно ясна оценка и присъда от юридическа, морална, политическа, а и историческа гледна точка
- че все още много от извършителите на престъпления в името на комунизма не са изправени пред съд и техните жертви не са обезщетени
- че окончателното помиряване на всички европейци не е възможно без концентриран и задълбочен опит да се установи истината и да се възвърне паметта
- че комунистическото минало на Европа трябва да бъде тема, старателно дискутирана както от академичната общност, така и от широката общественост, а бъдещите поколения трябва да разполагат с лесен достъп до информация за комунизма
- и че милионите жертви на комунизма и техните семейства - убедени сме - имат правото да получат справедливост, съчувствие, разбиране и признание за своите страдания по същия начин, както жертвите на нацизма бяха морално и политически признати

Ние, участниците в Пражката конференция „Европейската съвест и комунизмът“, призоваваме към:

- постигане на общоевропейско разбиране, че както нацистките, така и комунистическите тоталитарни режими - всеки от тях оценяван и съден по собствените му ужасни „заслуги“, са разрушителни в своята политика на системно прилагане на терор, потъпкване на всички граждански и човешки свободи и като неразделна част от идеологиите им - изстребване и депортиране на общностни групи; и като такива те трябва да бъдат смятани за най-голямото зло, поразило XX в.

- признание, че много престъпления, извършени в името на комунизма, трябва да бъдат определени като престъпления срещу човечеството, служейки за предупреждение за бъдещите поколения, по същия начин, по който нацистките престъпления са оценени от Нюрнбергския трибунал

- формулиране на общ подход към престъпленията на тоталитарните режими, сред които и на комунистическите режими, и създаване на ясна представа навред в Европа за комунистическите престъпления, за да се изгради недвусмислено общо отношение към престъпленията на комунистическите режими

- приемане на закони, които ще позволят на съдилищата да съдят и осъждат извършителите на комунистически престъпления

- поемане на паневропейска отговорност за престъпленията, извършени от комунизма

- обявяване на 23 август - деня на подписването на съглашението между Хитлер и Сталин, познато като пакта Молотов - Рибентроп, за ден за възпоменание на жертвите на нацистките и комунистическите тоталитарни режими така, както Европа отбелязва 27 януари като ден в памет на жертвите на холокоста

- учредяване в европейските държави, в които на власт са били тоталитарни комунистически режими, на комисии, състоящи се от независими експерти, със задачата да събират и оценяват информация за нарушаването на човешките права по време на тоталитарното комунистическо управление на национално ниво, осъществявайки тясно сътрудничество с експертна комисия на Съвета на Европа

- приемане на ясна международна законодателна рамка, гарантираща свободен и неограничен достъп до архивите, съдържащи информация за престъпленията на комунизма

- преразглеждане и коригиране на учебниците по европейска история, така че децата да могат да научат и да са предупреждени за комунизма и неговите престъпления по същия начин, по който са научени да осъждат нацистките престъпления.

Ние, участниците в Пражката конференция „Европейската съвест и комунизмът“, се обръщаме към всички хора в Европа, към всички европейски институции, включително националните правителства, парламенти, Европейския парламент, Европейската комисия, Съвета на Европа и други важни международни органи и ги призоваваме да подкрепят идеите и призивите, представени в тази декларация, и да ги осъществят с практически стъпки и политики.

Пражката декларация за европейската съвест и комунизма е приета на 3 юни 2008 г., на международната конференция „За европейската съвест и комунизма“, свикана по инициатива на Вацлав Хавел. Конференцията се състои в Прага в Чешкия сенат от 2 до 3 юни и осъжда комунистическите жестокости и настоява националните парламенти на страните от Европа да признаят комунистическите престъпления срещу човечеството, както тези на нацизма. Взима се решение за обявяване на 23 август за Ден на възпоменание на жертвите на нацизма и комунизма, за основаване на Институт на европейската памет и съвест, както и се настоява страните да преразглежда и коригират учебниците по история, така че децата да учат за престъпленията на комунизма така, като учат за нацизма.

С решение на Народното събрание от 18 септември 2008 г. Република България подкрепя декларацията.